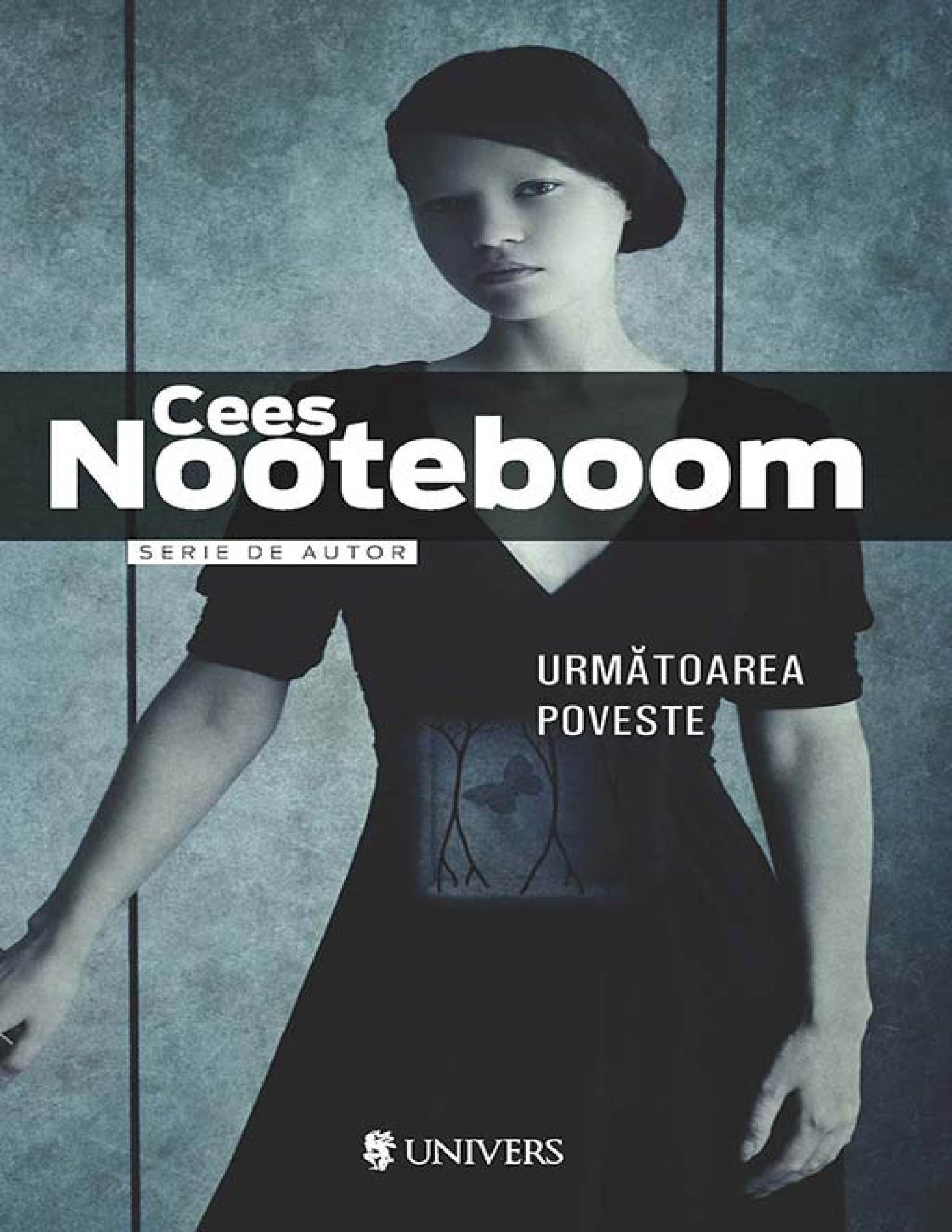

Cees Nooteboom

SERIE DE AUTOR

URMĂTOAREA POVESTE

UNIVERS

Cees Nooteboom

Următoarea poveste

Traducere din neerlandeză și note de
Gheorghe Nicolaescu

Ediția a IV-a

UNIVERS
2013

Prima ediție a acestui volum a fost publicată
cu sprijinul acordat de
Nederlands Letterenfonds
(Dutch Foundation for Literature).

CEES NOOTEBOOM
HET VOLGENDE VERHAAL

© 1991 Cees Nooteboom, Amsterdam
Uitgeverij De Arbeiderspers
© Editura UNIVERS, 2013, pentru prezenta traducere

www.editurauniversro

Redactor: Diana Crupenschi
Coperta seriei: Octavian Cociş
Tehnoredactor: Niță Constantin
Imagine copertă Credit: Daria Endresen –
Frida Und Die Schmetterlinge

ISBN ePUB: 978-606-8543-13-0
ISBN Print: 978-99931-869-2-2

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

CEES NOOTEBOOM (n. 1933) a debutat în 1955 cu romanul *Philip și ceilalți.* Opt ani mai târziu, a publicat *Cavalerul e mort*, un scurt roman borgesian despre un scriitor care se sinucide, lăsându-i manuscrisul cărții sale neterminate unui alt scriitor, care la rândul lui repetă istoria. Următorul roman, *Ritualuri,* a fost cartea care l-a consacrat cu adevărat pe Cees Nooteboom, distinsă cu Pegasus Prize, primită cu foarte multe elogii în Olanda și tradusă în mai multe limbi străine. *Următoarea poveste, Ziua Morților, Paradisul pierdut, Vulpile vin noaptea* i-au adus un renume excepțional lui Cees Nooteboom, care a primit numeroase premii literare și a fost de multe ori menționat ca un candidat la Premiul Nobel.

„Acesta este trăsătura distinctivă a lui Nooteboom: este prea inteligent, prea sofisticat, prea abil în a crea marea iluzie a realismului..."

J. M. Coetzee, *The New York Review of Books*

„Cărțile sale par a fi o metaforă a artei însăși... Ca și opera lui Nabokov, romanele lui Nooteboom sunt pline de aluzii literare și culturale."

Ed Park, *The Village Voice*

„Mai mult decât orice scriitor al secolului XX, Cees Nooteboom este o voce inimitabilă și impresionantă printre scriitorii contemporani."

Linda Simon, *The New York Times Book Review*

Scham sträubt sich dagegen, metaphysische Intentzionen unmittelbar auszudrücken; wagte man es, so wäre man dem jubelnden Mißverständnis preisgegeben.

THEODOR ADORNO
Noten zur Literatur, II,
zur Schlußszene des FAUST

Pudoarea refuză expresia nemijlocită a intențiilor metafizice; cine și-ar asuma acest risc ar cădea pradă unei triumfătoare confuzii.

THEODOR ADORNO
Note despre literatură, II,
asupra scenei finale din FAUST

I

Nu am acordat niciodată o importanță exagerată propriei mele persoane, dar asta, din păcate, nu înseamnă și că, ori de câte ori mi-am propus, mi-a fost la îndemână să nu mă mai gândesc la mine. În acea dimineață – nu încape nici o îndoială – aveam la ce să mă gândesc. Altcineva ar fi vorbit poate de o chestiune de viață și de moarte, însă asemenea vorbe mari mie nu-mi ies din gură. Chiar dacă nu-i nimeni de față, ca atunci.

Mă trezisem cu senzația ridicolă că s-ar putea să fiu mort, dar în acea clipă nu reușeam să-mi dau seama dacă eram sau fusesem mort cu adevărat ori nu. Moartea, învățasem, nu era nimic, și dacă mureai, mai învățasem, încetai cu totul să reflectezi. Deci asta nu se potrivea, căci eu încă mai reflectam, gândeam, aveam amintiri. Și continuam să mă aflu undeva; puțin mai târziu avea chiar a se dovedi că puteam să merg, să privesc, să mănânc (gustul dulce al chiflelor făcute cu miere și lapte matern pe care portughezii le mănâncă la micul dejun îmi stăruia în gură și câteva ore mai târziu). Ba chiar puteam să plătesc cu bani adevărați. În ceea ce mă privește, acest ultim aspect era cel mai convingător. Te trezești într-o altă cameră decât cea în care ai adormit, iar propriul portvizit se află, cum e și normal, pe scaunul de lângă pat. Realizasem între timp că sunt în Portugalia, chiar dacă în seara precedentă mă culcasem la Amsterdam, dar să găsesc bani portughezi în portvizit – la asta nu mă așteptasem. Camera o recunoscusem numaidecât. În definitiv, aici se desfășurase unul dintre cele mai importante episoade din viața mea. În măsura în care în viața mea a putut fi vorba vreodată de așa

ceva. Dar să nu mă îndepărtez de la subiect. Din perioada cât am fost profesor știu că trebuie să spui totul de cel puțin două ori pentru ca astfel să dai o șansă ordinii de a interveni în ceea ce pare să fie haos. Mă întorc deci la prima oră a dimineții, la clipa în care am deschis ochii pe care înseamnă că-i mai aveam. „Vom simți curentul prin crăpăturile construcției cauzale", spunea cineva. Ei bine, în dimineața cu pricina la mine trăgea bine de tot curentul, cu toate că prima imagine a fost aceea a unui tavan cu un șir de grinzi impresionante, așezate paralel, o structură care prin puritatea ei funcțională evocă liniște și siguranță, lucruri de care orice ființă omenească, cât ar fi ea de echilibrată, are nevoie atunci când se întoarce din ținutul întunecat al somnului. Grinzile erau funcționale pentru că susțineau cu forța lor etajul de deasupra, iar structura era pură datorită distanțelor perfect egale dintre grinzi. Toate astea ar fi trebuit, așadar, să mă liniștească, dar nici pomeneală de-așa ceva. În primul rând, nu erau grinzile mele, iar în al doilea rând, de sus răzbătea acel zgomot – atât de dureros pentru mine în camera aceea – al voluptății omenești. Nu erau decât două posibilități: ori nu era camera mea, ori nu eram eu, și în cazul ăsta nu erau nici ochii și urechile mele; nu numai că grinzile erau mai subțiri decât cele din dormitorul meu de pe Keizersgracht, însă deasupra mea nici nu locuia cineva, bărbat sau femeie, care ar fi putut să mă deranjeze cu pasiunea-i invizibilă. Am rămas complet nemișcat, fie chiar și numai pentru a mă obișnui cu gândul că ochii mei poate nu erau ochii mei, aceasta fiind desigur o manieră indirectă de a spune că zăceam acolo nemișcat ca un mort pentru că mi-era o frică de moarte că aș putea fi altcineva. Este pentru prima oară când încerc să povestesc această întâmplare – și nu este simplu. Nu îndrăzneam să mă mișc fiindcă, dacă eram altcineva, nu știam cum trebuie s-o fac. Cam așa ceva. Ochii mei – continuam deocamdată să-i numesc așa – vedeau grinzile care nu erau grinzile mele, iar urechile mele ori, eventual, ale celuilalt auzeau crescendo-ul erotic de sus contopindu-se cu sirena unei ambulanțe de-afară, care nici ea nu scotea sunetele obișnuite. Am dat să-mi pipăi ochii și-am constatat că-i închid. Să-ți pipăi ochii cu-adevărat este imposibil; totdeauna mai întâi cobori peste ei apărătoarea

menită acestui scop, și-atunci bineînțeles că nu poți vedea mâna pipăind ochii voalați. Niște bulbi, asta simțeam. Dacă te încumeți, chiar poți să-i și ciupești puțin. Mi-e rușine să spun că, după atâția ani petrecuți pe pământ, tot nu știu din ce se compune de fapt un ochi. Corneea, retina, precum și irisul și pupila, care în criptogramă devin „floare" și „elev", mi-erau cunoscute, însă materia propriu-zisă, masa aceea vâscoasă de piftie sau gelatină întărită, mi-a stârnit întotdeauna fiori. Am fost luat peste picior de fiecare dată când am numit-o gelatină, și totuși, ducele de Cornwall strigă, atunci când în King Lear îi smulge ochii contelui de Gloucester: *„Out! vile jelly!"*.[1] Și nu se putea să nu mă gândesc tocmai la aceste cuvinte în timp ce strângeam între degete bulbii nevăzători care erau sau nu erau ochii mei. Am rămas îndelung așa, culcat, încercând să-mi aduc aminte de seara trecută. Nu au nimic senzațional serile unui celibatar cum sunt eu, cel puțin în cazul în care eu sunt cel despre care a fost vorba. Uneori poți vedea următoarea scenă: un câine încearcă să-și muște din propria coadă. Se stârnește atunci un fel de trombă canină care încetează abia în clipa în care din tot vârtejul apare câinele ca atare. Vid – este ceea ce vezi apoi în ochii acelui câine, și tot vid era și ce simțeam eu acolo, în patul străin. Căci presupunând că eu nu eram eu, ci altcineva (să nu fiu „nimeni" – îmi ziceam în sinea mea – ar fi prea de tot), despre amintirile celuilalt nu aveam cum gândi altfel decât ca fiind amintirile mele. La urma urmei, fiecare spune „amintirile mele" când vorbește despre amintirile sale.

Stăpânire de sine am avut, din păcate, întotdeauna, altfel poate că aș fi strigat, iar celălalt, oricine ar fi fost el, dispunea și el de această însușire, rămânând liniștit. Pe scurt, cel culcat acolo se hotărî să nu ia nicicum în seamă speculațiile, fie că erau ale sale ori ale mele, dedicându-se efortului de rememorare. Și fiindcă el, oricine-ar fi fost, își spunea sieși „eu" în camera aceea din Lisabona pe care – cum altfel? – am recunoscut-o al naibii de bine, mi-am amintit următoarele: o seară din viața unui celibatar din Amsterdam care-și face singur de mâncare, ceea ce în cazul meu se reduce la a deschide o conservă cu fasole albă. „Dacă ai putea, ai mânca-o și rece, din cutie", mi-a spus odată o veche prietenă. Și nu se înșela prea tare.

Gustul este incomparabil. Desigur, acum trebuie să dau toate lămuririle privitoare la activitatea și persoana mea, însă poate ar fi bine să mai așteptăm puțin. În treacăt fie spus: sunt specialist în limbi clasice, fost profesor de limbi antice ori, așa cum spuneau elevii mei, profesor antic de limbi. Să tot fi avut pe-atunci vreo treizeci de ani. Apartamentul meu este înțesat cu cărți, care îmi îngăduie să trăiesc printre ele. Deci, acesta este decorul și astfel trebuie să fi arătat protagonistul scenei de ieri seară: un bărbat destul de scund, al cărui păr roșcat amenință să încărunțească în cazul în care măcar i se oferă această șansă. După cât se pare, mă comport ca un erudit englez din secolul trecut: îmi fac veacul într-un fotoliu vechi peste care-i întins un persan și mai vechi, de-ajuns s-ascundă privirii măruntaiele ce dau să iasă afară, și citesc sub un lampadar așezat la fereastră. Citesc tot timpul. Vecinii mei de pe partea cealaltă a canalului au spus cândva că se bucură când mă întorc în țară, pentru că ei mă consideră un fel de far. Femeia chiar mi-a mărturisit că se uită la mine cu un binoclu. „Și când mă uit după o oră, sunteți tot nemișcat, încât uneori îmi vine să cred că ați murit.”

„Doamnă, ceea ce dumneavoastră numiți moarte este de fapt concentrare”, am spus eu, fiindcă mă pricep foarte bine să retez conversațiile nedorite. Însă ea ținea să afle cam ce cărți citeam. Sunt superbe aceste momente, căci discuția a avut loc în cafeneaua noastră de la colț, De Klepel, iar eu am o voce puternică, unii spun chiar agresivă. „Ieri seară am citit Caracterele lui Teofrast și-apoi încă puțin din Dionisiacele lui Nonnos.” Atunci se face numaidecât liniște într-o astfel de cafenea și nimeni nu se mai leagă de mine. Dar acum este vorba despre o altă seară trecută. Înviorat de cele cinci pahare de biter, mă întorsesem acasă în cea mai mare grabă și deschisesem obișnuitele mele trei cutii: cremă de ciuperci „Campbell”, fasole albă cu sos de tomate „Heinz” și cârnați de Frankfurt, tot marca „Heinz.” Senzația pe care o ai când desfaci o conservă, acel abia perceptibil „țac” din clipa în care străpungi capacul și începi să simți ceva din mirosul conținutului și-apoi decuparea propriu-zisă de-a lungul marginii rotunde, însoțită și ea de un zgomot indescriptibil – iată una dintre cele mai

senzuale experiențe ale mele, chiar dacă lucrul acesta în cazul meu nu este prea relevant. Mănânc la masa din bucătărie, așezat pe un taburet, având în fața mea o reproducere a unui tablou pictat de Prithinos în secolul al șaselea înainte de Cristos (care și-a permis să acapareze chiar și secolele dinaintea lui) pe fundul unui vas: Peleu în luptă cu Thetis. Am avut dintotdeauna o slăbiciune pentru nereida Thetis, nu doar pentru că era mama lui Ahile, dar mai cu seamă fiindcă ea, odraslă zeiască, nu a vrut să-l ia de bărbat pe muritorul Peleu. Avea dreptate. Când ești nemuritor, sigur că duhoarea din preajma ființelor muritoare este de nesuportat. A încercat tot ce-a putut pentru a scăpa de cel căruia viitorul avea să-i aducă moartea. S-a transformat rând pe rând în foc, apă, leu și-apoi șarpe. Aceasta-i deosebirea dintre oameni și zei. Zeii se pot transforma singuri, pe oameni însă doar altcineva îi poate schimba. Țin la vasul meu; cei doi luptători nu se privesc, nu vezi de la fiecare decât un ochi, un gol așezat de-a curmezișul, părând a nu ținti spre nimic din tot ce-i în preajmă. Leul mânios stă lângă mâna ei aberant de lungă, șarpele se încolăcește în jurul gleznelor lui Peleu și în același timp totul pare nemișcat. Este o luptă absolut surdă. În timp ce mănânc, nu-mi dezlipesc ochii de pe tablou și savurez, chit că nimeni nu mă crede. Doar și pisicile mănâncă în fiecare zi același lucru, la fel și leii din grădina zoologică, și încă n-am auzit să se plângă de asta. Murături peste fasole, muștar pe cârnați – apropo, asta mi-aduce aminte că numele meu este Mussert[2]. Herman Mussert. Mosterd[3] ar fi fost preferabil, dar asta e. Am o voce suficient de puternică încât să distrugă din față orice hohot prostesc de râs. După ce am terminat de mâncat, am spălat vasele și, luându-mi ceașca de nes, m-am așezat în fotoliu. Am aprins lampadarul; de-acum vecinii aveau după ce să se orienteze la întoarcerea acasă. Mai întâi am citit puțin din Tacit, ca să-i vin de hac biterului. Efectul nu întârzie niciodată – pot băga mâna în foc pentru asta. O limbă ca marmura șlefuită care alungă aburii răi. Apoi am citit ceva despre Java, căci de când am fost concediat, îmi câștig pâinea scriind ghiduri turistice, o îndeletnicire de-a dreptul idioată, însă nici pe departe atât de stupidă precum cea a grămezii de așa-ziși autori de cărți de călătorie care nu se lasă până nu mânjesc cu

sufletul lor prețios ținuturi din lumea întreagă, epatându-l astfel pe cetățeanul de rând. Am luat apoi NRC[4]-ul, unde am găsit un singur lucru pe care a meritat să-l decupez și să-l iau în pat cu mine: o fotografie. Restul era politică olandeză; doar dacă te-ai ramolit te poate preocupa un asemenea subiect. Apoi încă un articol despre povara datoriilor – și eu sunt apăsat de datorii – și despre corupție în lumea a treia. Dar despre corupție am găsit chiar adineauri un pasaj mult mai bun la Tacit, în Cartea II din *Istorii*, capitolul 86, despre Antonius Primus (*tempore Neronis falsi damnatus*)[5]. În ziua de azi oamenii nu mai știu să scrie. Nici eu, însă eu nici măcar nu pretind așa ceva, deși un sfert din olandezi au acasă un ghid semnat Dr. Strabo („Mussert" i s-a părut editorului că nu prea merge). „După ce am părăsit frumoasa grădină a templului Saihoji, ne întoarcem în locul de unde am plecat...". Ăsta-i nivelul, și pe deasupra aproape totul este copiat, ca de altfel în toate cărțile de bucate și ghidurile turistice. Orice om trebuie să trăiască din ceva, dar anul viitor, după ce ies la pensie, gata, renunț și îmi continui lucrul la traducerea din Ovidiu. „Din Ahile, odată măreț, nu rămâne decât o mână de glod" – până aici ajunsesem ieri seară – *Metamorfoze*, Cartea XII, ca să fiu mai precis –, când pleoapele începuseră să-mi atârne de oboseală. Ritmul nu mergea și niciodată – știam asta – niciodată n-aveam să ating simplitatea rafinată din *„et de tam magno restat Achille nescio quid parvum, quod non bene compleat urnam",* doar atât cât să umpli o urnă... Nu va mai fi niciodată o limbă precum latina, niciodată precizia, frumusețea, expresia nu vor mai forma o asemenea unitate. Toate limbile noastre au prea multe cuvinte; e de-ajuns să te uiți în ediții bilingve: în stânga cuvinte puține și măsurate, rânduri sculptate, în dreapta pagina plină, ambuteiaj, îmbulzeală de cuvinte, bâlbâială fără șir. Nimeni nu va vedea traducerea mea; dacă voi avea un mormânt, am s-o iau cu mine. Nu vreau să mă adaug tagmei cârpacilor. M-am dezbrăcat și m-am dus să mă culc, luând cu mine fotografia tăiată din ziar. Voiam, stând cu ea în față, să mă las, pur și simplu, pradă gândurilor. Fotografia aceea nu era făcută de cineva, ci de ceva, de o navă cosmică, Voyager, de la șase miliarde de kilometri distanță față de Pământ, de unde plecase. Asemenea cifre în sine

nu mă impresionează; în definitiv, vremelnicia mea nu crește în măsura în care devin și mai infim. Dar aveam o relație specială față de „călător”, deoarece aveam senzația că fusesem eu însumi împreună cu el la drum. Cine vrea, poate să citească mai mult în Ghidul Americii de Nord de Dr. Strabo, chiar dacă, firește, emoția de prost gust din acea zi nu este relatată – am grijă să mă abțin. Mă dusesem la Smithsonian Institute din Washington pentru că editorul îmi spusese că ar fi interesant pentru „tineri”. Cum aud cuvântul ăsta, pe loc mi se face greață. Dar sunt obedient. Tehnica nu prea mă interesează; este o prelungire permanentă a corpului, cu urmări imprevizibile. Probabil că ajunge să-ți placă abia în clipa în care o părticică din tine însuți este din aluminiu sau plastic și nu prea mai crezi în liberul arbitru. Dar unele aparate au propria lor frumusețe – chiar dacă public n-aș recunoaște asta niciodată – și așa se face că mă plimbam totuși destul de satisfăcut printre micile avioane suspendate, obiecte ale preistoriei moderne, și cabinele spațiale calcinate – dovezi atât de convingătoare ale începutului mutației noastre. Fără îndoială, spațiul este destinul nostru – asta o știu și eu; doar ocup eu însumi un loc în spațiu. Dar fiorul marilor călătorii îmi va rămâne străin, căci fac parte dintre cei care rămân la Turnul Plângerii[6], un om al trecutului, de dinaintea urmelor mari, cu striații, lăsate de pașii lui Armstrong pe suprafața Lunii. Am văzut și acele urme în după-amiaza cu pricina, căci fără să stau prea mult pe gânduri, intrasem într-un fel de sală de teatru în care se puteau urmări filme despre zborurile cosmice. M-am trezit într-unul din fotoliile acelea americane care se mulează de jur-împrejurul corpului asemenea unui uter și, începându-mi călătoria în spațiu, ochii mi s-au umplut de lacrimi aproape instantaneu. Mai târziu, în ghidul său, Dr. Strabo nici nu avea să pomenească măcar acest moment. Emoția se cuvenea a fi provocată de artă, or, aici eram amăgit cu datele realității; cine știe ce escroc într-ale tehnicii reușise cu ajutorul unor trucaje optice să ne aștearnă la picioare praf selenar, ca și cum ne-am fi aflat noi înșine pe Lună și am fi putut păși pe suprafața ei. În depărtare lucea (!) Pământul ireal; era cu neputință ca pe discul acela diafan, argintat și plutitor un Homer ori un Ovidiu să fi scris vreodată despre soarta zeilor și a oamenilor. Simțeam

mirosul materiei moarte de la picioarele mele, vedeam norii mărunți de praf selenar ridicându-se în vârtejuri și-apoi așternându-se iarăși, eram deposedat de propria-mi existență, fără a primi alta în schimb. Nu știu dacă ființele omenești din jur treceau prin aceeași experiență. Era o liniște de moarte; ne aflam pe Lună și totodată știam că niciodată nu aveam cum să ajungem acolo; numaidecât urma să ieșim în lumina orbitoare, pășind pe o plăcuță nu mai mare decât o monedă, un obiect mișcător, suspendat undeva printre pânzele întunecate ale spațiului, fără punct de sprijin. Dar ce a urmat a fost și mai grav. Am în custodie – cel puțin așa simt eu – cele mai frumoase texte pe care omenirea le-a scos la iveală, dar încă nu am putut vărsa nici măcar o singură lacrimă pentru vreun vers ori un tablou, cum la fel de puțin am fost vreodată în stare să plâng în clipele când de obicei se plânge. Mie îmi dau lacrimile doar la kitsch – când el o vede pe ea pentru prima oară în Technicolor –, la tot ce a născocit vulgul sentimental, însoțit de muzica adecvată, o miere pervertită, menită să nu-i lase sufletului nici o șansă de scăpare, ideea de muzică întoarsă împotriva ei însăși. Acest soi de muzică răsuna acum și, bineînțeles, lacrimile îmi șiroiau, nestăpânite. Se spune că Churchill plângea la orice, probabil însă nu și atunci când a dat ordin să fie bombardată Dresda. Priveam cum Voyager, o mașină absurdă, făcută de mâna omului, un păianjen strălucitor în vidul cosmic, trecea în zbor razant pe lângă planetele fără viață, pe care încă nu existase altă durere decât cea a stâncilor suferind sub povara insuportabilă a stratului de gheață, și plângeam. „Călătorul” însuși se îndepărta de noi pentru totdeauna, scotea când și când câte un țiuit scurt și fotografia toate aceste globuri stinse ori incandescente, oricum lipsite de viață, care împreună cu sfera pe care suntem sortiți să trăim se rotesc în jurul unei bule de gaz încinse, și difuzoarele, nevăzute în întunericul dimprejurul nostru, ne copleșeau cu o muzică ce încerca cu disperare să falsifice liniștea proprie acestui singuratic călător mecanic, și aproape instantaneu, mai întâi pe jumătate contopită cu muzica, apoi aproape ca un instrument, o voce voalată începu să ne vorbească persuasiv. Peste nouăzeci de mii de ani – spunea vocea – „Călătorul” avea să atingă limitele galaxiei noastre. Apoi făcu o pauză,

muzica se învolbură asemenea unui val înveninat spărgându-se de stânci și apoi amuți din nou, lăsând astfel vocea să-și plaseze lovitura mortală: *And then, maybe, we will know the answer to those eternal questions."*[7]

Humanoizii din sală se făcură mici.

„Is there anyone out there?"[8]

Liniștea din jurul meu era acum la fel de adâncă precum cea a căilor pustii din univers parcurse de „Călător" fără zgomot, strălucind în bătaia unei lumini cosmice oarecare, abia în al cincilea din cei nouăzeci de mii de ani ai săi. Nouăzeci de mii! Cenușa cenușii cenușii noastre ne va fi tăgăduit originea cu mult înainte de petrecerea acestui timp. Nu vom fi existat niciodată. Muzica se auzea din ce în ce mai tare, urdori mi se prelingeau din ochi. Acestea erau cu adevărat metamorfoze! Vocea bubui pentru ultima oară: *„Are we all alone?"*[9]

Dintr-o dată m-am dumirit. Vocea aceasta nu era produsul unor corzi vocale. Era deja vocea proprie absenței noastre, la fel cum și muzica aceasta era negarea a tot ceea ce fusese exprimat odată în teoria armonică a lui Pitagora. Am ieșit din sală împreună cu ceilalți, extaziat și umilit în același timp. În oglinda de la WC am văzut cât de caraghios eram așa, cu ochii înroșiți, și mi-am dat seama că nu din pricina faptului că eram muritor plânsesem, ci pentru că descoperisem falsul, escrocheria. Dacă aș fi fost acasă, un madrigal al lui Gesualdo (un ucigaș care a scris muzica cea mai pură de pe pământ) m-ar fi ajutat să restabilesc ordinea, aici însă nu-mi rămânea altceva de făcut decât să dau pe gât o porție dublă de Bourbon. În depărtări, solemnă și învăluită într-o atmosferă colonială, se afla Casa Albă, unde, fără îndoială, chiar în acest moment se punea la cale un plan odios.

Și acum – acest cuvânt imposibil care ne face tot timpul să simțim cum ne fuge pământul de sub picioare – stăteam culcat într-o cameră din Lisabona, cu ochii închiși, gândindu-mă la celălalt „acum" din seara precedentă (dacă despre seara precedentă era vorba), când tot culcat, dar cu ochii deschiși, privisem la această fotografie. Atât eu, cât și „Călătorul" mecanic ne văzuserăm între timp de drum, eu scriind la ghidurile mele stupide, el făcând întruna fotografii. Acum țineam în mâini șase dintre

aceste fotografii, grupate într-una singură: Venus, Pământ, Jupiter, Saturn, Uranus, Neptun; după lecturile din Ovidiu, cunoșteam prea bine toate aceste planete, metamorfozate acum în minuscule puncte luminoase pe fondul unor giulgiuri terne și maculate, țesute grosolan, vrând desigur să reprezinte spațiul: „Voyager părăsește sistemul solar” – scria dedesubt. Îi convine! Să plece așa în lumea largă! Să ne lase singuri! Și apoi să ne mai trimită repede și o fotografie care, la fel de bine, ar putea fi imaginea uneia dintre celelalte miliarde de stele din cine știe ce cotlon al universului, cât să ne facă să simțim și mai acut umilitoarea noastră lipsă de importanță, și asta – *nota bene!* – în condițiile în care acest fotograf nu numai că a fost confecționat de noi, dar tot noi l-am trimis și la drum, pentru ca peste nouăzeci de mii de ani să știm măcar cât de cât pe ce lume suntem.

Am băgat de seamă că somnul începuse să pună stăpânire pe mine și în același timp aveam senzația că un curent greu de apă mă traversează, mă învăluie, mă împresoară și mă smulge cu sine cu o forță pe care nu o bănuiam. Mă gândeam la moarte, dar nu acesta era motivul, ci impulsul tot de la fotografie îmi venea. La mine, fiecare gând îl cheamă după sine numaidecât pe următorul, și în spatele acestor plăpânde stele din hârtie de ziar pe care le țineam în mână vedeam una dintre acele îngrozitoare reprezentări ale vanității, folosite de strămoșii noștri pentru a ține treaz gândul propriei morți: vreun călugăr (dacă undeva printre spinii îndurerați de sub picioarele lui desculțe se află o pălărie de cardinal, atunci era vorba întotdeauna de Sfântul Ieronim), încovoiat peste o masă, privind țintă, pe rând, când la craniul cuiva care în nici un caz nu putea să fi fost mai dotat cu spirit decât Yorick din Hamlet, când la bărbatul martirizat pe cruce. Nori prevestitori de rău, pământuri sterpe, undeva – un leu. Poate că trebuiau să se împotrivească lumii pentru că încă o mai aveau; a noastră este o fotografie de ziar, făcută de la o depărtare de șase miliarde de kilometri. Miraculos era desigur faptul că ziarul din mâna mea se afla în același timp pe acel astru palid, dar nu știu dacă în seara aceea am mai apucat să reflectez astfel. De cele mai multe ori îmi pot reconstitui gândurile până la acel moment stupid și înjositor al căderii în somn, când spiritul se lasă

învins de trup, iar acesta, ca un valet supus, îndură resemnat întunericul nopții, nevrând altceva decât să simuleze absența. Ieri lucrurile s-au petrecut altfel. Mi-am dat seama că gândul – oricare ar fi fost el – care mă preocupa încerca disperat să se armonizeze cu valul leneș ce părea că mă trage cu el. Întreg universul ținea să mă amorțească și era ca și cum aș fi încercat să cânt și eu melodia acestei narcoze, să mă contopesc cu ea, tot așa cum un pește absorbit de curent este în același timp și o parte a acestui curent. Însă din tot ce îmi doream – să zbor, să înot, să cânt, să gândesc –, nimic nu îmi mai reușea. Cele mai mari brațe din lume mă culeseseră în Amsterdam și, după cât se părea, mă depuseseră într-o cameră din Lisabona. Nu-mi făcuseră nici un rău. Nu mă durea nimic. Nu eram nici – cum să spun? – apăsat de griji. Și nu eram curios, însă lucrul acesta este poate o consecință a întâlnirii mele zilnice cu *Metamorfozele* lui Ovidiu (vezi Cartea XV, versurile 60-64). Am și eu Biblia mea și în ea îmi aflu cu adevărat un reazem. Și pe deasupra – chiar dacă încă nu apucasem să mă privesc în oglindă – corpul meu îmi dădea senzația că este el însuși. Așadar, nu mă transformasem într-un altul, atâta doar că mă aflam într-o cameră în care conform legilor logicii – în măsura în care le cunoșteam – nu puteam să mă aflu. Și cunoșteam această cameră, căci aici, cu mai bine de douăzeci de ani în urmă, comisesem un adulter.

Aerul rânced al acestui cuvânt mă readuse la realitate. Mai mult decât atât: mi-am îndoit genunchii și, ca să pot ține capul mai sus, mi-am tras sub mine și perna nefolosită de lângă perna mea. Nimic nu valorează mai mult decât o experiență veritabilă a *dejà-vu*-ului. Erau încă acolo: portretul grotesc din secolul al XVII-lea făcut lui Camões, un poet supraestimat, și gravura marelui cutremur din Lisabona, în care figuri mici, lipsite de trăsăturile feței, aleargă în toate părțile ca să nu fie îngropate sub dărâmăturile zidurilor în prăbușire. Pe tema asta mă apucasem să mai fac și glume, ca să o amuz, dar ea nu gusta asemenea glume. Nu de aceea venise în această cameră. Venise pentru a se răzbuna și pentru asta avea nevoie de mine. Iubirea este divertismentul burgheziei – spusesem odată, referindu-mă însă, desigur, la pătura mijlocie. Iar acum eram eu însumi îndrăgostit,

devenind astfel membru chiar al acelui plicticos și eterogen club alcătuit din automate uniformizate, față de care afirmasem că manifest un dispreț profund. Încercam să mă conving pe mine însumi că aici era vorba de o relație pasională, însă dacă pentru ea exista vreo pasiune, atunci oricum obiectul acesteia nu-l constituiam eu, ci soțul ei clorotic, un fel de uriaș pleșuv, bricolat din carne de vită, cu fața împietrită într-un rânjet de parcă ar fi stat să împartă fursecuri. Profesorul de neerlandeză – ei bine, dacă ar fi trebuit vreodată să fac portretul acestui tip de om, l-aș fi putut lua drept model. Să-i înveți pe copii o limbă pe care au auzit-o cu mult înainte de naștere în cutia de rezonanță uterină, să denaturezi creșterea liberă și firească a acestei limbi prin repetarea mecanică a tot felul de bazaconii despre numerale ordinale, forme duble de plural, verbe cu particulă separabilă, cazuri de întrebuințare predicativă și construcții prepoziționale – e una, dar să arăți ca un cotlet nerumenit și să vorbești despre poezie – asta-i prea de tot. Și nu numai că vorbea despre poezie, însă mai și scria. O dată la câțiva ani apărea o culegere minusculă de rapoarte din provincia lâncedă a sufletului său, rânduri fără nerv, șiruri de cuvinte oarecum purtate în derivă pe oceanul paginii albe. Dacă s-ar fi ciocnit vreodată de un simplu vers al lui Horațiu, s-ar fi destrămat fără să lase vreo urmă.

M-am ridicat în capul oaselor, simțind nevoia stringentă de a mă vedea – și asta nu pentru că țineam cu tot dinadinsul să-mi admir chipul, căci aveam suficiente motive să-l detest. Nu. Intenția mea era de a face o confruntare. Trebuia să aflu care variantă a mea era prezentă aici, în camera de-atunci: cea actuală ori cea veche. Nu știam care dintre ele m-ar fi nemulțumit mai tare. Am scos un picior din așternut, un picior alb de om bătrân. Dar picioarele mele au fost întotdeauna așa; din asta nu aveam ce să deduc. Nu mai rămânea decât o soluție: oglinda din baie. Așa că m-am dus direct într-acolo, fără pic de ezitare – deși după trecerea atâtor ani, lucrul acesta ar fi fost de înțeles. Și iată-mă în fața oglinzii. Nu știu dacă am trăit un sentiment de ușurare constatând că măcar nu eram obligat să fiu eu cel de odinioară și că persoana de față semăna totuși mai mult sau mai puțin cu cea a cărei imagine în oglindă încercasem – fără prea mult succes – să o evit

cu o seară înainte în locuința din Amsterdam. „Socrate” – așa mi se spunea la gimnaziul din provincie unde fusesem profesor –, o poreclă bine găsită, căci se potrivea aspectului meu. Socrate fără barbă, dar cu ochelari, aceeași față bolovănoasă pe care, văzând-o, nimănui nu i-ar trece prin cap vreodată să se gândească la filosofie, dacă din întâmplare nu am ști ce cuvinte pronunțaseră aceste buze cărnoase de sub nasul cârn, cu nări dilatate, și ce gânduri se născuseră în spatele acestei frunți de bătăuș. Dacă îmi puneam ochelarii deoparte – ca atunci –, era încă și mai rău.

„Acum semeni într-adevăr cu Socrate”, îmi spusese ea după ce mă rugase pentru întâia oară să-mi scot ochelarii. Când fac asta, mă simt ca o broască țestoasă lipsită de carapace. Cu alte cuvinte, apropierea intimă a unui trup de femeie mă transformă într-una din cele mai vulnerabile făpturi, ceea ce înseamnă că, de cele mai multe ori, m-am ținut departe de acele activități despre care toți vorbesc fără contenire și care, după opinia mea, se potrivesc mai degrabă regnului animal decât oamenilor, preocupați de lucrurile mai puțin palpabile ale existenței, mai cu seamă că în asemenea situații tocmai activitatea tactilă îmi dădea cea mai mare bătaie de cap. Gesturile mele aveau ceva din bâjbâiala înfrigurată a unui orb, căci deși știam prea bine cam pe unde trebuiau să-mi ajungă mâinile, eu tot continuam să caut, ochii refuzând cu îndărătnicie să colaboreze câtă vreme cei doi sclavi din sticlă rotundă nu se găseau prin preajmă. Tot ce vedeam – dacă se poate spune așa – era o suprafață mai mult sau mai puțin roz, împănată ici și colo – în mod vizibil (!) – cu excrescențe bizare ori pete mai întunecate. Însă ceea ce mă irita cel mai mult era faptul că mâinile mele nevinovate, care în asemenea cazuri (slavă Domnului, puține la număr) nu urmăreau altceva decât să mă ajute, tocmai ele erau acuzate de brutalitate, impertinență, grosolănie, ca și cum ar fi fost niște pângăritori de copii, scăpați dintr-un azil. Dar să trecem peste ciudatele amănunte ce pot însoți iubirea la ființele omenești. Să spunem pur și simplu că, într-adevăr, ea și-a dat toată osteneala. Căci, oricum, am învățat un lucru: atunci când femeile și-au pus ceva în gând, sunt mobilizate forțe cărora bărbații, cu toată așa-zisa lor putere de voință, nu li se pot împotrivi. M-am privit. Lumina

galbenă de atunci fusese înlocuită cu neon, ceea ce face până și cel mai frumos chip să capete o culoare cadaverică. Dar nu o astfel de imagine aveam în față. Mai curând s-ar fi putut spune că acum (iată cum ne izbim iar de acest cuvânt) devenisem pentru prima dată Socrate. Barba, ochelarii, toate accesoriile nu mai aveau nici o importanță. Cel care se afla acolo, cel pe care nu-l iubisem niciodată trezea în mine sentimentul iubirii. Dar de ce? Sălbăticia acestei fețe mă însoțise toată viața, însă acum se adăugase un alt element, ceva inexplicabil pentru mine. Ce se întâmpla cu mine? Se petrecuse ceva cu mine, iar eu nu știam ce, un lucru față de care prezența mea neașteptată aici nu era decât un amănunt nesemnificativ. Am scos limba; fac asta destul de des. În toată simplitatea-i porcină, limba este totuși una din părțile cele mai seducătoare ale corpului meu, dar când o scot privindu-mă în oglindă, cel mai adesea îmi este mult mai ușor să mă concentrez. Am putea numi acest gest și o formă de meditație care mă ajută să mă întorc la un gând anterior. Și dintr-o dată am știut la ce mă gândisem în seara trecută, dacă despre seara trecută era vorba. Curentul ce mă străbătuse în timp ce dormeam sau picoteam fusese teamă, teama fizică de a nu cădea cumva de pe Pământul acesta pierdut în spațiu și lipsit de apărare. Am încercat să mai simt o dată această teamă, dar în zadar, toate certitudinile lui Newton mă țintuiseră pe faianța roșie a băii din camera 6 a hotelului Essex House din Lisabona, iar gândurile îmi zburau la Maria Zeinstra, profesoară de biologie la același gimnaziu unde preda și soțul ei, Arend Herfst. Și eu, bineînțeles. În vreme ce ea explica funcționarea creierului și extincția animalelor, eu, despărțit de ea doar de un decimetru de zid, vorbeam despre zei și eroi, ori despre perfidiile aoristului, iar din clasa lui se auzeau hohote de râs slinos, puberal, căci, așa cum îi era obiceiul, el bătea câmpii, cucerindu-și astfel o popularitate nebună. Un poet în carne și oase, și încă unul care mai antrenează și echipa de baschet a școlii – asta-i cu totul altceva decât un pitic cu înfățișarea unui Socrate, care nu are nimic altceva de oferit decât o colecție de cadavre de-acum două mii de ani, rămășițele unor oameni care și-au ascuns frumusețea limbii atât de bine în spatele fortificațiilor unei sintaxe ermetice, încât admiratorii

clasicilor în viață – Prince, Gullit și Madonna – nu puteau nici măcar să o bănuiască. În afară de cazurile rare când, într-un an de grație, apare acel elev care te face să uiți mirosul penetrant al refuzului și aversiunii față de persoana ta, care se lasă purtat dimpreună cu tine de unda seducătoare a hexametrilor, elevul cu ureche muzicală, cel care asemenea unui campion, trece fără greșeală peste obstacolele declinării, urmărește firul ideilor, vede legăturile, construcția, frumusețea, iarăși acest cuvânt – dar ce pot să fac? Eram urât, iar frumusețea era pasiunea mea, nu frumusețea vizibilă, palpabilă, ci varianta cealaltă, cu mult mai tainică, ascunsă sub carapacea inexpugnabilă a unei limbi moarte. Moartă! Dacă aceste limbi erau moarte, atunci eu eram Cristos înviindu-l pe Lazăr din morți. În acel an de grație era cineva în stare să priceapă toate astea, ba mai mult, chiar să le stăpânească. Nu avea cunoștințele mele, dar asta nu conta. Orice vers latin asupra căruia se apleca Lisa d'India începea să vibreze, să trăiască, să se reverse. Era un miracol, și chiar dacă nu știu de ce mă aflu aici, în orice caz știu că între faptul acesta și ea există o legătură.

Acum fac un pas înapoi, dar senzația stranie nu dispare: este ca și cum aș fi luminat dinăuntru. Dacă ieri seară mă stăpânea teama, acum în locul ei a apărut emoția. Essex House – ce nume idiot pentru un hotel portughez! Rua das Janelas Verdes, aproape de râul Tejo. *„Ik voel mij van binnen bederven, / nu weet ik waaraan ik zal sterven / Aan de oevers van de Taag, / waar 't bestaan is verheven en traag..."* („Mi-e sufletul în năruire / și știu de-a morții uneltire / Pe mal de Tejo, unde viața / e visul blând, de dimineața...") Slauerhoff[10]. Îmi amintesc că le vorbisem elevilor despre imposibilitatea de a reda în vreo altă limbă rafinamentul funcțional al prepoziției *aan* din textul citat. Doar în neerlandeză poți muri *aan de kanker* – de cancer – și *aan de Taag* – pe malul râului Tejo. În afara ei, nimeni nu a râs la remarca mea. Trebuie să ies din baia asta; propria prezență începe să mă incomodeze. Mă întreb dacă mi-e foame și îmi răspund negativ. Sun pentru a comanda micul dejun. *„Pequeno almoço"* – uitasem că știam portugheza. Răspunde o voce calmă, amabilă, tânără. O femeie. Nici urmă de mirare. La fel de puțin surprinsă este și fata care aduce platoul. Sau poate

mă înșel, atitudinea ei nefiind altceva decât semnul respectului, un respect (ce cuvânt ridicol, de fapt) la care de obicei nu trebuie să mă aștept din partea personalului de serviciu. Mă așez turcește pe jos și aștern în juru-mi tot ce îmi trebuie pentru micul dejun. Știu, acum trebuie să mă consacru efortului de rememorare. Așa vrea camera. Am exact aceeași senzație pe care o aveam demult când trebuia să corectez un teanc de traduceri din Herodot. Am avut întotdeauna o slăbiciune pentru acest fantast transparent; istoria inventată e mai atrăgătoare decât teroarea plicticoasă a faptelor. Dar felul în care elevii mei sugrumau această proză – oricum nu prea strălucită – a bătrânului fanfaron mă făcea, bineînțeles, să-mi piară tot cheful. Excepție făceau cazurile în care aveam în față vreo traducere de-a ei, fie chiar și numai pentru faptul că uneori închipuia lucruri pur și simplu inexistente în versiunea originală, o datină persană, o prințesă din Lidia, un zeu egiptean.

Eram singurul din toată școala – director, profesori, profesoare, personal auxiliar – care nu se îndrăgostise de Lisa d'India. Era bună nu numai la mine, ci la toate materiile. La orele de matematică ea aducea limpezime, la fizică spirit descoperitor, iar când era vorba de limbi străine avea acces chiar la sufletul fiecărei limbi. În revista școlii i-au apărut primele texte; erau povestirile unei femei printre poveștile unor copii. Punctul decisiv prin care școala noastră câștigase turneul interșcolar de baschet fusese înscris de ea. Pe lângă atâtea calități, frumusețea fizică ar fi fost desigur de prisos, și totuși un lucru era incontestabil: printre șaizeci de ochi dintr-o clasă, pe ai ei nu-i puteai evita. Avea șuvițe albe în părul negru, ca și cum ar fi trăit deja foarte mult – semn al unei alte ordini temporale în spațiul tinereții – și asta poate pentru că trupul știa de moartea ei înainte de vreme. În sinea mea, îi spuneam Graia, după numele fiicelor lui Keto și Phorkys, născute cu părul alb, contaminate de o îngrozitoare bătrânețe. Odată i-am mărturisit asta și atunci ea s-a uitat la mine cu acea privire a celor care de fapt nu te văd pentru că sunt cu gândul la altceva, sau pentru că ai spus ceva vizând un loc de taină al ființei lor, un lucru de ei știut, dar pe care vor să-l ascundă de alții. Era fiica unei familii de muncitori imigranți din prima generație, italieni care laolaltă cu turci, spanioli și

portughezi aveau să dea primul impuls întru izbăvirea Olandei de veșnicul ei provincialism. Dacă tatăl ei, un metalurgist din Catania, ar fi știut că Arend Herfst întreținea o relație cu ea, probabil că l-ar fi omorât, ori ar fi alergat răcnind la director, acesta fiind el însuși cât se poate de mâhnit de faptul că trebuise să o cedeze în favoarea josnicului Herfst. Cum se face că aceste lucruri n-au ieșit mai demult la iveală – nu știu; era ca și cum fiecare, elev sau profesor, ar fi țesut un val al tăcerii în jurul ei – poate pentru că noi toți știam că povestea avea să se încheie, iar ea avea să dispară. Când spun „noi", mă refer și la mine. Însă eu nu mă îndrăgostisem de ea; așa ceva mi-era cu neputință. În sistemul meu imperativul categoric era bine ancorat: dacă nu se cuvine, atunci nici nu se poate. În cei câțiva ani cât am avut-o în clasă, mi-a fost dat să cunosc o anume fericire asemănătoare desigur iubirii, însă nu acelei variante vulgare, răspândită zilnic de toate ecranele, și nici acelui simțământ confuz, absurd și incontrolabil al îndrăgostirii. Despre suferințele însoțitoare știam mai mult decât suficient. O singură dată în viață m-am numărat și eu printre oamenii obișnuiți, muritorii de rând, printre ceilalți, căci mă îndrăgostisem de Maria Zeinstra. O singură dată, însă de-ajuns cât să fie fatal fiecăruia dintre cei implicați. Îmi pare bine că ceilalți au plecat și că nu trebuie să-ți povestesc decât ție, chiar dacă tu însăți ești un personaj din povestea mea. Dar tu știi asta, iar eu te las așa cum ești. Persoana a treia – până în clipa în care nu voi mai putea face față. *Banalitas banalitatis.* Aceasta a fost formula magică prin care vreme de douăzeci de ani am reușit să evit până și cel mai mărunt gând legat de întâmplările acelor zile. Despre mine se poate spune că băusem apă din Lethe: nu mai aveam trecut, nu mai știam decât de hoteluri cu două, trei ori cinci stele și de prostiile pe care le scriam inspirat de ele. Așa-numita viață adevărată se amestecase o singură dată în treburile mele, nesemănând întru nimic cu cea pentru care mă pregătiseră cuvinte, versuri ori cărți. Fatalitatea presupunea profeți nevăzători, oracole, coruri vestitoare ale morții, nicidecum gâfâieli în preajma frigiderului, mâini bâjbâind după prezervative, așteptări într-o Honda trasă după colț și întâlniri pe ascuns într-un hotel din Lisabona. Doar ce este scris există; tot ceea ce trebuie să

faci tu însuți este inform, supus întâmplării oarbe. Și asta durează prea mult. Iar dacă se sfârșește prost, ritmul nu corespunde și nimic nu se poate șterge. Așa că scrie, Socrate! Dar nu, nu el și nici eu. Să scrii după tot ce s-a scris, asta-i ceva pentru orgolioși, pentru orbi, pentru cei lipsiți de simțul propriei condiții de muritor. Acum aș vrea să mă cufund în tăcere pentru o vreme, ca să mă spăl de toate aceste vorbe. Nu mi-ai spus cât timp am pentru povestea mea. Aș vrea să ascult acum un madrigal al lui Sigismundo d'India. Limpezime, *timing*, doar voci, haosul sentimentelor constrâns de ordinea compoziției. La mine acasă a auzit ea pentru prima dată un madrigal al lui d'India. „Un strămoș de-al tău" – i-am spus, ca și cum i-aș fi făcut un cadou. Un bădăran. Așa am fost mereu. Un paria printre profesori în compania unei eleve princiare. Stătea în fața bibliotecii, singurul meu adevărat arbore genealogic, cu mâna-i uimitor de lungă în preajma lui Hesiod, a lui Horațiu. Întorcându-se, mi-a spus: „Tatăl meu este metalurgist", vrând parcă să mărească și mai mult distanța dintre sine și muzică. Dar nu eram îndrăgostit de ea, ci de Maria Zeinstra.

Să plec din camera asta! Din care cameră? Asta de-aici, din Lisabona. Lui Socrate i-e teamă, Dr. Strabo nu îndrăznește să se arate la față, Herman Mussert nu știe dacă a fost înregistrat la recepție. „De unde-i omulețul ăsta caraghios?" „La ce cameră stă?" „Tu l-ai trecut în registru?"

Nimic din toate astea, îmi scot Michelin-ul, harta Lisabonei. Bineînțeles că totul era pregătit. *Traveller's cheques, escudos* în portvizit, cineva mă iubește, *ipsa sibi virtus praemium*[11]. Iar teama a fost inutilă, căci nimfa radioasă căreia îi întind cheia mă învăluie cu strălucirea ochilor ei și îmi spune: *„Bom dia, doutor Mussert!"* August, luna sublimului. Ciorchinii pal-violeți ai glicinei, terasa umbrită, scara de piatra coborând spre stradă, același portar de atunci, de douăzeci de ani în fiertura timpului: îl recunosc, iar el se face că mă recunoaște și el. Trebuie să o iau la stânga, spre mica *pastelaria*, unde ea nu se mai putea sătura mâncând brioșele mici, de culoarea gălbenușului de ou. Mierea îi unge buzele lacome. Ce spun: îi unge? Îi ungea. *Pastelaria* există încă, lumea e veșnică. *„Bom dia!"* Din pietate mănânc un asemenea cozonac minuscul ca să mai simt încă o dată

gustul buzelor ei. *Cafezinho*, tare, amară; e mai pregnant aportul personal. Dulce-amărui, mă îndrept spre chioșcul de pe partea cealaltă a străzii, cumpăr Diário de Notícias, dar actualitatea internațională nu are nici o valoare pentru mine. De altfel, nici atunci nu avea. Acum tema zilei este Irakul; despre cea de-atunci nu-mi amintesc. Iar Irakul este o mască târzie a propriei mele Babilonii, a ținutului Akkad, a Sumerului și a Caldeei. Ur, Eufrat, Tigris și splendidul Babilon, bordelul limbii însutite. Mă surprind fredonând nu știu ce melodie și mergând cu pasul vioi al celor mai faste zile ale mele. O iau spre Largo de Santos, apoi spre Avenida 24 de Julho. La dreapta mea trenulețul și vagoanele tramvaiului de jucărie în culori copilărești. Acolo, în spatele lor, trebuie să fie râul meu. De ce, dintre toate râurile tocmai acesta mă înduioșase într-un asemenea chip, nu știam. Poate din pricina acelei prime viziuni avute în urmă cu mai mult timp, în 1954, pe când Lisabona încă mai era capitala unui imperiu mondial în descompunere. Noi pierduserăm deja Indonezia, iar englezii India, însă aici, pe malurile acestui râu, legile lumii reale păreau a nu fi valabile. Ei încă mai stăpâneau Timorul și Goa, Macao, Angola și Mozambic, soarele lor încă nu apusese, în imperiul lor era mereu zi și în același timp noapte, astfel încât oamenii pe care-i vedeam la lumina zilei păreau că trăiesc în lumea somnului. Bărbații purtând pantofi albi, cum n-ai fi văzut pe-atunci niciodată în Nord, plimbându-se la braț de-a lungul râului lat și cafeniu și întreținându-se într-un fel de latină voalată și tărăgănată, pe care o asociam cu apa, apa lacrimilor și apa oceanelor, a parâmelor manueline și a nodurilor acestora, împodobind construcțiile vechilor regi, dar și a corăbioarelor iuți făcând naveta spre Cacilhas și Barreiro, ori a sumbrului semn de adio – Torre de Belém, ultima imagine a patriei pentru navigatori când plecau în larg și cea dintâi când se întorceau după ani de zile. Dacă se mai întorceau. Eu mă întorsesem, trecusem pe lângă statuia patetică a lui Duque de Terceira, care în veacul trecut eliberase Lisabona de nu știu ce, traversasem printre tramvaie Cais do Sodré și mă aflam acum pe malul râului, același dintotdeauna, numai că acum știam mai multe despre el, știam locul de unde izvorăște, un câmp verde undeva în Spania, aproape de Cuenca,

văzusem pereții stâncoși croiți de el lângă Toledo, îi știam curgerea mai largă și mai domoală din Extremadura, îi știam obârșia, auzeam susurul apei în limba vorbită din jurul meu. Mai târziu (mult mai târziu), i-am spus într-o bună zi Lisei d'India: „Latina este esența, franceza gândul, spaniola focul, italiana aerul [l-am numit eter, desigur,] catalana pământul și portugheza apa." Ea a râs cu un hohot ascuțit și sonor. Maria Zeinstra – nu. Poate chiar în locul unde mă aflu acum am testat pe ea această formulă, dar n-am avut succes. „Pentru mine portugheza este un fel de șușoteală", mi-a spus. „Nu înțeleg o iotă. Iar povestea cu apa mi se pare puțin gratuită, în orice caz nu prea științifică." La cuvintele ei am rămas – ca de obicei – fără replică. Prezența ei mi-era de-ajuns ca să fiu fericit, chiar dacă râul meu i se părea prea pământiu. „Poți să-ți închipui ce are în el."

Mă întorc spre orașul care începe să urce în panta lină și știu că sunt aici pentru a căuta ceva. Dar ce? Ceva ce vreau să revăd și despre care voi ști ce este abia în clipa revederii. Și iată, clipa aceea a sosit. Văd o clădire modestă, puțin cam ciudată, cu un ceas uriaș, un fel de magazie din piatră alcătuind în întregul său doar un ceas, mare, rotund, alb, cu limbi imense care indică ora, administrează timpul. Deasupra stă scris cu litere mari HORA LEGAL și în atmosfera de nepăsare haotică a pieței, asta sună într-adevăr a text de lege: oricine, oriunde vrea să se atingă de timp, vrea să-l dilate, să-l oprească, să-l lase să curgă, să-l coaguleze, să-l frângă trebuie să știe că legea mea este incontestabilă, uriașele mele limbi arată necontenit prezentul eteric, efemer, inexistent. Lor nu le pasă de împărțirea corupătoare ori desfrânarea prezentului, proprii savanților; prezentul meu este singurul adevărat și durabil și se înnoiește fără încetare la fiecare șaizeci de secunde măsurate cu grijă, – și acum, la fel ca atunci, mă opresc locului, număr și privesc spre limba de oțel, neagră și uriașă, cum indică spațiul gol și alb, împărțit în segmente între 10 și 15, până când, cu un zvâcnet, sare spre următorul spațiu gol, poruncind, stabilind, afirmând că acolo prezentul este prezent. Prezent?

Un porumbel grăbit se așează pe frontonul arcuit de deasupra ceasului, de parcă ar fi vrut astfel să-mi dea ceva de înțeles, însă eu nu eram dispus

să-mi pierd șirul gândurilor. După părerea mea, ceasurile îndeplineau două funcții. Prima era aceea de a le indica oamenilor ora exactă, cea de-a doua de-a mă convinge pe mine că timpul este un mister, un fenomen capricios și nemăsurat care se sustrage cunoașterii și pe care noi, neajutorați, l-am însoțit cu iluzia ordinii. „Timpul este acel sistem care face ca lucrurile să nu se petreacă simultan.” Aveam să aud fraza asta odată la radio, absolut întâmplător. „Eram”, „aveam” – ce tot îndrug? Sunt aici acum și am mai fost aici odată, împreună cu Maria Zeinstra, care, privindu-mă cu ochii ei verzi, proprii locuitorilor Olandei de Nord, mi-a spus: „Dar, de fapt, ce vrei să spui, chifteluță? Dacă nu ești în stare să faci diferența dintre timpul științei și cel al propriului sufletel, atunci te paște confuzia.”

Nu am răspuns la întrebarea ei, și asta nu pentru că m-aș fi simțit jignit, căci îmi plăcea la nebunie când îmi spunea „chifteluță” (sau „abajur”, „pește fript”, „portocală”), ci pentru că răspunsul aveam să-l aflăm la o sută de metri de-acolo, pe peretele de la British Bar. Nu a sesizat nimic când am intrat, însă după ce ne-am așezat la răcoare și umbră și ea a sorbit prima înghițitură de madeira am întrebat-o într-o doară: „De fapt, cât e ceasul?”

S-a uitat la pendula mare de lemn, atârnată puțin mai încolo pe peretele din față, și numaidecât fața ei a căpătat expresia posacă a celor cărora nu le place să vadă nesocotite convențiile sacre ale universului ordonat. „Da, da, la așa ceva mă pricep și eu” – spuse ea uitându-se la ceasul de la mână. „Doamne, ce prostie!”

„E și ăsta un fel de a vedea timpul”, am spus eu. Einstein a făcut sirop din el, iar Dali l-a lăsat să se topească cu ceas cu tot.” Pe cadranul pendulei din fața noastră șirul obișnuit de cifre care trebuie să ne ajute să străbatem într-o oarecare ordine secțiunea destinată nouă din marele balon atmosferic fusese inversat: șase și douăzeci devenise șase fără douăzeci și așa mai departe, cu tot alaiul de amețeli ușor de imaginat. L-am întrebat odată pe barman cum făcuse rost de acel ceas și mi-a spus că-l preluase împreună cu mobilierul. Nu, nici el nu mai văzuse așa ceva, însă un englez îi explicase că trebuie să existe o legătură cu felul în care cunoscătorii toarnă vinul de Porto, în sens invers acelor de ceasornic.

„La ce să te aștepți de la niște oameni care circulă pe partea inversă a șoselei?” spuse ea. „Când mergem în partea de sus a orașului?”

Discuția era încheiată, în spatele pletelor ei roșii, fluturate de vânt, am urcat pe Avenida das Naus, aleea corăbiilor, ca și cum nu eu i-aș fi arătat orașul, ci ea mie. Asta a fost atunci, nu acum. Pendula cu cadran invers se afla tot acolo, iar de când am trecut-o în Ghid, jumătate din Olanda s-a dus să o vadă. Și nouăzeci și unu de cititori mi-au explicat deja că ora adevărată poate fi citită folosind o oglindă, numai că ei nu m-au făcut „chifteluță”.

Maria se legăna în fața mea ca o corabie și toți bărbații se întorceau să mai privească o dată, să vadă această minune unduitoare și din spate, nu pentru că era așa de frumoasă, ci pentru că ea întruchipa – în orice caz, atunci și acolo – o libertate provocatoare. Cuvinte mai potrivite e greu să găsești: era ca și cum și-ar fi purtat trupul prin mulțime astfel încât să fie admirată de toți. I-am spus odată: „Tu nu mergi asemenea acelei femei sortite nemuririi – un personaj de poem –, ci ca o femeie pentru care oricine renunță imediat la orice altceva.” O clipă am avut impresia că se supărase, însă ea doar mi-a replicat: „În afară de Arend Herfst, bineînțeles.”

Cum le spuneam de nenumărate ori elevilor în clasă? După formă, *Istoriile* lui Tacit sunt analitice (chiar așa, derbedeule, asta înseamnă în formă de anale, și nu ce crezi tu!), însă el își întrerupe adeseori narațiunea pentru a nu pierde din vedere succesiunea evenimentelor. Asta aș putea să fac și eu: să-mi cumpăr o pălărie de soare, să-mi ordonez gândurile, să fac distincție între nivelurile temporale, s-o iau în sus, să fug din labirintul întortocheat al Alfamei, să mă așez acolo sus la umbra unei *bela sombra* de lângă Castelo Sao Jorge, să văd orașul întins la picioarele mele, să capăt o perspectivă asupra condiției existenței mele, să inversez ordinea de pe cadranul ceasornicului și să las trecutul să vină la mine, ca un câine ascultător. Ca de obicei, trebuia și acum să fac totul de unul singur, așa că cel mai bine era să încep numaidecât. Dar mai întâi: o pălărie de soare. Albă, împletită din pai. Așa eram mai înalt, „Hei băieți, ia uitați-vă, Socrate și-a pus pe ochelari o pălărie de cocotă.”

Dintre toate creierele îmbolnăvite de anii șaizeci, cel al directorului gimnaziului nostru era fără îndoială cel mai grav atins. Dacă ar fi fost după el, ar fi trebuit ca noi să luăm lecții de la elevi. Una dintre cele mai minunate idei ale sale a fost aceea ca profesorii să se asiste reciproc la ore. Cei câțiva care au încercat să mă asiste pe mine au renunțat chiar după prima încercare, iar eu însumi nu am făcut asta decât de două ori, o dată la ora facultativă de religie, unde în afară de mine nu veniseră decât doi elevi și unde am reușit să-l lecuiesc definitiv pe preotul de serviciu de creștineasca iubire de aproape, și altă dată, bineînțeles, la ea, fie chiar și numai pentru faptul că în cancelarie nici măcar o privire nu-mi aruncase până atunci, pentru că o visam noaptea cum nu mai visasem din anii pubertății și pentru că Lisa d'India îmi spusese că lecțiile ei sunt fantastice.

În privința asta, avusese dreptate. Mă așezasem în spatele clasei, lângă un puști neastâmpărat, punându-l astfel în dificultate, însă ea se comporta de parcă nici n-aș fi fost acolo. O întrebasem dacă nu cumva prezența mea o stânjenea, iar ea îmi replicase: „Nu am cum să-ți interzic așa ceva, și apoi, poate mai afli și tu ceva. Tema lecției de azi este moartea." Pentru cineva care punea mare preț pe exprimarea științifică, această explicație suferea de o remarcabilă imprecizie, căci lecția ei nu trata atât moartea, cât mai degrabă ceea ce-i urma, lanțul de metamorfoze. Și chiar dacă este vorba de altfel de metamorfoze, domeniul acesta nu-mi este cu totul străin. Trecuse mult timp de când părăsisem băncile școlii, și prin această răsturnare a raporturilor realizam dintr-o dată cât de ciudată era totuși meseria de profesor. Douăzeci de inși sau chiar mai mulți stau în bănci și numai unul stă în picioare, și știința acestuia, el singur în poziție verticală, trebuie să ajungă în creierele încă imaculate ale tuturor celorlalți.

Îi stătea bine în picioare, cu pletele-i roșii fluturând prin clasă ca un stindard, însă plăcerea mea avea să fie de scurtă durată, căci în fața tablei se derula un ecran și se traseră perdelele, modeste fâșii de pânză bej. „Domnul Mussert pică bine", spuse ea. „Chiar la prima oră o să vadă un film." Hărmălaie.

„Socrate, ține-ți mâinile acasă!” se auzi o voce din întuneric și apoi se făcu liniște, căci pe ecran apăru un șobolan mort. Nu era mare, însă mort, fără îndoială. Botul ușor deschis, puțin sânge pe mustăți, o licărire vagă mai răzbătea dintr-un ochi pe jumătate deschis. Corpul strivit zăcea cu partea din față puțin ridicată, în acea poziție care marchează incontestabil moartea, nemișcarea, neputința de a se mișca vreodată din nou. Cineva scoase niște sunete, de parcă ar fi stat să verse.

„Nu este cazul.” Era vocea ei; intervenise scurt, ca o izbitură. Numaidecât se reașternu liniștea. Apoi apăru imaginea unui necrofor. Nu că aș fi știut eu ce era – însă ea îl prezentă. Un necrofor, un gândac colorat asemenea unei salamandre. Informația venea tot de la ea. Vedeam un animal nobil, abanos și ocru închis. Ai fi zis că pe aripi poartă blazoane. Dar nu era un „el”, ci o „ea”.

„Aceasta este femela.”

Trebuie să fi fost adevărat, căci așa afirma ea. Încercam să-mi închipui ce însemna asta. Dar nu numai eu. O voce spuse: „Bună tipa!” Nu râse nimeni.

Gândacul începu să sape un fel de tranșee în jurul șobolanului mort. Mai apăru încă un gândac, însă nu prea se omorî cu firea.

„Masculul.” Bineînțeles.

Femela începu acum să dea brânci cadavrului; la fiecare izbitură, acesta se mișca puțin, țeapăn, în silă. Morții – oricine-ar fi ei – vor să fie lăsați să-și doarmă somnul în pace. Era ca și cum gândacul ar fi vrut să încovoaie șobolanul, capul mare, acoperit cu o carapace neagră și lucioasă neîncetând să-i aplice lovituri: un sculptor în fața unui bloc de marmură prea mare pentru el. Din când în când imaginea tremura, apoi treceam mai departe.

„Observați că este vorba de un montaj. Procesul real, filmat în întregime, durează cam vreo opt ore.”

Chiar și versiunea prescurtată dura destul de mult. Cadavrul se făcea din ce în ce mai rotund, labele se amestecaseră între ele, capul șobolanului fu împins spre moliciunea cavității abdominale și dispăru. Gândacul își prezentă dansul său macabru în jurul unui ghemotoc păros.

„Este ceea ce noi numim bol necrotic.” Bol necrotic. Am lăsat cuvintele să-și facă efectul. Nu le auzisem niciodată până acum. Sunt recunoscător pentru orice cuvânt nou. Și acestea erau cuvinte frumoase. Un ghemotoc păros din carne de șobolan, rostogolindu-se încet în tranșee. „Acum, acolo în groapă, urmează să se împerecheze cu masculul.”

În întunericul vag, cineva plescăi din buze. Ea aprinse lumina și-l fixă pe un băiat înalt, cu acnee, din banca a treia.

„Nu fi așa de macabru”, spuse ea.

Macabru. Ce cuvânt găsise! Și-l pronunțase cu asprime, pe un ton grav. Lumina se stinsese iarăși, însă eu știam că sentimentul indefinit pe care îl nutrisem față de ea își aflase dintr-o dată numele: era dragoste. Nu fi așa de macabru. Cei doi gândaci se mai încălecară o vreme, ca și cum ar fi urmat un ordin, ceea ce de fapt chiar așa și este. Suntem singura specie care ne-am îndepărtat de la scopul fixat. Aceeași zvârcoleală ca-ntotdeauna, doar ceva mai bizară, pentru că cele mai multe animale nu au nevoie să se culce la împlinirea acestui act, așa încât mișcările de pe ecran semănau cu un dans dezlânat, în care, din când în când, unul dintre parteneri trebuia să-l împungă puțin pe celălalt, totul desfășurându-se într-o liniște de mormânt. Dans fără muzică: fără îndoială că zgomotul pe care îl fac platoșele în frecare este îngrozitor. Dar poate că gândacii nu au urechi –asta am uitat să întreb. Cele două cuirasate își dădură drumul din strânsoare, una începând să o urmărească pe cealaltă. Nu mai știam de mult să le deosebesc. Ea însă, da.

„Acum femela îl alungă pe mascul din groapă.”

Freamăt în clasă; vocile ascuțite ale fetelor. Între toate acestea am auzit râsul ei gutural, un râs aprobator, și m-am simțit jignit.

„Acum femela mai sapă un șanț, pentru ovicavități”. Din nou un asemenea cuvânt. Această femeie mă învață cuvinte noi. Neîndoielnic, o iubeam.

„Peste două zile își va depune acolo ouăle. Dar mai întâi frăgezește carnea necrozată.”

Ouăle ei mici. Încă nu văzusem un gândac vomitând, dar acum mi se oferi și acest prilej. Mă aflam în clasa femeii pe care o iubeam și ochii mei urmăreau imaginea mărită de o sută de ori a unui cap monstruos, cum poți vedea în filmele de science-fiction, a unui cap de gândac numit necrofor vărsând suc gastric verde peste un ghem de carne necrozată care în urmă cu o oră încă mai avea aspectul unui șobolan mort.

„Acum sfredelește o gaură în carne.” Într-adevăr, mașina de excavat, mama, purtătoarea de ouă, amanta roase o bucată din bulzul de carne de șobolan pe care apoi o vărsă în scobitura tocmai confecționată în aceeași masă de carne. „În felul acesta, ea își face un godeu.” Bol necrotic, ovicavitate, godeu. Și accelerarea timpului: în două zile – ouăle, cinci zile mai târziu – larvele. Nu, știu că timpul nu poate fi accelerat. Și dacă totuși? Ouăle sunt albe și strălucitoare, un fel de capsule de culoarea spermei, larvele vag inelate, în tonuri de fildeș viu. Mama mușcă din carnea șobolanului, devenită un fel de piure, iar larvele o ling pe bot. Toate acestea au de-a face cu iubirea. Cinci ore mai târziu mănâncă singure, în ziua următoare pătrund în cadavrul încolăcit. CAro DAta VERmibus – carne dată viermilor. Glumă de latinist. Scuze. Lumina se aprinse, se traseră perdelele, dar ce revărsa lumină cu adevărat era părul ei. Afară strălucea soarele, un castan își legăna crengile în vânt. Primăvară –, însă în clasă se strecurase gândul morții, acea coerență între a ucide, a se împerechea, a devora, a se transforma, lanțul dințat, nesățios și mereu în mișcare care este viața. Elevii ieșiră din clasă, noi rămaserăm pe loc, puțin încurcați.

„Data viitoare, căpușe și viermi.”

Spuse asta pe un ton sfidător, de parcă și-ar fi dat seama că sunt întrucâtva tulburat. Tot ce văzusem părea să se lege într-un fel oarecare de o reacție de furie. Furie, sau voință. Măcinatul fălcilor, scrâșnetul medieval al platoșelor în clipa împerecherii, măștile strălucitoare, oarbe ale larvelor care se hrăneau lingând botul blindat al mamei lor – viața adevărată.

„The never ending story” am spus eu. Genial, Socrate. Ți-a mai trecut ceva prin cap în ultima vreme?

Își umflă obrajii. Făcea asta atunci când medita la ceva.

„Nu știu. Cândva o să vină desigur și un sfârșit. Așa cum a fost și un început”. Și iarăși privirea aceea provocatoare, de-ai fi zis că tocmai descoperise efemerul, vrând să-l testeze chiar atunci pe pielea unui umanist. Însă nu m-am lăsat izgonit din groapă așa de repede.

„Iar tu preferi incinerarea?”, am întrebat-o. Cu o astfel de întrebare poți face impresie în orice societate. Corpul partenerului de discuție este degradat până la nivelul materiei care într-un anumit moment trebuie înlăturată, iar asta are ceva picant, mai ales în situații erotice.

„Dar de ce mă întrebi?” replică ea.

„Am aflat de la un anatomo-patolog că procesul este însoțit de dureri.”

„Prostii, în fine, poate că local mai simți ceva.”

„Local?”

„Păi, când lași un chibrit să ardă până la capăt, acesta se răsucește complet și atunci apare bineînțeles o tensiune enormă a materialului.”

„În Nepal, am asistat odată la o incinerare publică, pe malul unui râu”. Mințeam. Ce știam aflasem din lecturi, însă era ca și cum aș fi văzut rugul cu ochii mei.

„O! Și ce s-a întâmplat?”

„Craniul a explodat. S-a auzit un zgomot înfiorător. De parcă ar fi pocnit o castană uriașă, pusă la copt”.

Nu-și putu stăpâni râsul, însă numaidecât chipul îi redeveni sever. Afară, în curtea școlii – nu știu dacă acum i se spune tot așa – alergau în ținută de sport Arend Herfst și Lisa d’India. Nu i se putea reproșa nimic: el era antrenorul echipei. Herfst își dădea toată silința. Eternul rictus îl făcea pe poet să semene cu larvele pe care tocmai le văzusem.

„O ai la clasă?” întrebă Maria Zeinstra.

„Da.”

„Cum ți se pare?”

„Ea e bucuria bătrâneților mele.” Trecusem binișor de treizeci de ani și spusele mele nu conțineau nici urmă de ironie. Nici unul din noi nu se uita la el; urmăream cu privirea doar felul cum femeia de lângă el făcea să se

deplaseze spațiul de afară, cum înaintarea ei însemna totodată și o permanentă transmutare a centrului curții.

„Ți-a picat și ție cu tronc?” Ar fi trebuit să sune ironic.

„Nu.” Spuneam adevărul. Am explicat asta mai sus.

„Pot să vin data viitoare la ora ta?”

„Mă tem că n-are ce să te atragă.”

„Asta lasă-mă pe mine să judec.”

M-am uitat la ea. Ochii verzi, pe jumătate ascunși în spatele părului roșu, o perdea îndărătnică. O constelație de pistrui.

„Atunci vino la ora despre Ovidiu. Și acolo se transformă ceva. Nu șobolani în boluri necrotice, însă oricum...”

Ce pasaj să tratez în acea după-amiază? Phaethon și jumătatea de Pământ înghițită de flăcări? Ori tenebrele Infernului? Încercam să-mi închipui cum avea să stea la mine în clasă, însă nu izbuteam.

„Atunci, pe curând”, spuse ea îndepărtându-se. Când am intrat mai târziu în cancelarie, am văzut-o angajată într-o discuție dezagreabilă cu soțul ei. Zâmbetul lui etern căpătase acum o notă sarcastică și, pentru prima oară, am văzut că era vulnerabilă.

„Trebuie să-ți scoți costumul de sport atunci când porți discuții tragice”, aș fi vrut să-i spun lui, însă nu spun niciodată ce gândesc.

„Viața este o găleată de rahat, din ce în ce mai plină, pe care trebuie să o cărăm cu noi până la capăt.” Se pare că fraza aparține Sfântului Augustin, însă, din păcate, n-am stat să caut textul latin. Dacă nu este apocrif, atunci el se află cu siguranță în *Confessiones*. Ar fi trebuit să o uit această femeie de mult, căci întâmplarea este veche. Tristețea se cuvine a se întipări pe chip, nu în memorie. Și apoi, memoria este ceva depășit. Abia dacă mai auzi ceva despre ea. Și mai este și mic-burgheză. De douăzeci de ani nu am mai simțit întristare. Aici, sus, este rece; în parc, am urmărit îndeaproape un păun alb (de ce nu există pentru toate animalele albe un cuvânt special, privilegiații fiind doar caii?), ca și cum ar fi fost scopul vieții mele, iar acum stau pe zidul exterior al castelului, cuprinzând cu privirea orașul, fluviul și acolo, în spate, întinsul mării. Oleandri, frangipani, lauri, ulmi...

înalți. O fată stă lângă mine și scrie. Cuvântul „despărțire” plutește în jurumi, însă nu reușesc să-l prind. Orașul întreg este despărțire. Margine a Europei, ultimul țărm al primei lumi, acolo unde continentul erodat se cufundă treptat în mare, se pierde în oceanul ce pare astăzi un imens val de negură. Acest oraș nu aparține prezentului; aici este încă trecut, căci viitorul s-a grăbit. Banalul prezent încă nu a început; Lisabona ezită. Altfel nici nu se poate: acest oraș își amână clipa despărțirii. Aici Europa se desparte de sine însăși. Cântece melancolice, decadență lină, splendoare a frumuseții. Amintirea – amânare a metamorfozei. Nimic din toate acestea n-aș pomeni vreodată în Ghidul semnat Dr. Strabo. Îi trimit pe ageamii să-și consume porția de *saudade* dinainte înmuiată, în corturile unde se cântă *fado*-ul. Pe Slauerhoff și Pessoa îi păstrez doar pentru mine – nu trec decât numele lor. Gloata o trimit la Mouraria sau la cafeneaua A Brasileira, însă în rest, mai bine îmi mușc limba. De la mine nu vor afla nimic despre metempsihozele poetului alcoolic, despre eul său fluid și variat, care în strălucirea sa sumbră încă mai rătăcește pe străzile de-aici, își are loc de taină în chioșcurile de țigări, pe cheiuri, pe ziduri, în cafenele întunecoase, unde el și Slauerhoff poate și-au întâlnit pașii fără a ști ceva unul despre celălalt. Eul fluid – aceasta a fost tema conversației noastre după prima și ultima asistare a ei la orele mele. Nu avea nevoie de așa ceva, și niciodată nu voi putea explica la ce mă refer când spun asta. *Regia Solis erat sublimibus alta columnis... Metamorfoze,* Cartea II – astfel îmi începusem ora, iar d’India tradusese cu vocea ei pură și clară: „Palatul Soarelui înalt se-arcuia peste coloane-nălțate...”, după care eu am spus că „falnic” mi se pare mai bun decât „înalt” și că „’nălțate” era greoi și chiar și numai de aceea apariția repetată a aceleiași rădăcini trebuia evitată. Ea și-a mușcat buzele, vrând parcă să le sfâșie, și a reluat: „Palatul, falnic, se arcuia peste înalte coloane...” – și abia atunci am înțeles cu capul meu de câine socratic că eram singurul care încă nu știa nimic despre această legătură și că d’India știa, Zeinstra știa și că Zeinstra știa că d’India știa că ea știe. Și toate acestea îmi veneau în minte în timp ce-mi continuam divagațiile despre *fastigia summa* și Triton și Proteus și Phaethon care urcă încet pe calea abruptă spre palatul tatălui său,

de care nu se putea apropia mai mult din pricina luminii devorante, stăpână în sălașul Zeului Soare. Să nu văd drama de trei parale care se desfășura în băncile din fața mea, dar să perorez despre destinul lui Phaethon! Regrete? Niciodată! Niciodată! Orice imbecil ar fi văzut frica din ochii Lisei d'India și, bineînțeles, parcă o văd și acum, cu ochii ei de căprioară rănită, vocea clară ca întotdeauna, însă mult mai înceată ca de obicei. Numai că în spate vedeam alți ochi și tocmai acestor ochi le povesteam despre fiul zeiesc care vrea să mâne o singură dată carul solar al tatălui său în jurul Pământului. Desigur, se știe că povestea se va termina rău, că nechibzuitul fiu al lui Apollo se va prăbuși la pământ dimpreună cu caleașca lui de aur și caii ce suflă flăcări pe nări. Ca un derviș jucăuș săream încolo și încoace în fața clasei, acesta era numărul meu de succes, porțile de purpură ale Aurorei se deschideau și osânditul trecea purtat în goană de caii în hamuri bătute cu nestemate; sărmanul fiu își începuse călătoria morții. Încă de milioane de ori avea el să mai piară în acești hexametri, însă din acea unică dramă din fața mea eu nu vedeam nimic, și cu atât mai puțin rolul pe care eu ar fi urmat să-l joc în ea; eram chiar eu în carul strălucitor din aur, argint și pietre prețioase, încercând să mân nărăvașa cvadrigă prin cele cinci districte ale cerului. Ce spusese tatăl meu, Soarele? Nu prea sus, altfel pârjolești cerul, nici prea jos, altfel distrugi pământul... însă eu am și pornit-o la drum, gonesc prin văzduh, nechezat în cascade mă învăluie, văd vijelia copitelor despicând norii ca niște cuțite, și apoi gata, totul s-a terminat, carul alunecă de-a lungul cerului, a și ieșit din orbita lui veșnică, lumina se revarsă în toate părțile, caii pășesc în gol, arșița pârjolește blana Ursei, simt cum bezna mă trage în jos, știu că mă voi prăbuși, țări, munți, totul zboară pe lângă mine într-un vârtej al haosului, focul pe care-l răspândesc aprinde pădurile, văd sudoarea neagră și veninoasă a Scorpionului uriaș care se întinde să mă izbească cu coada, Pământul zboară cuprins de flăcări, câmpurile se transformă în cenușă albă, Etna îmi ripostează scuipând cu foc după mine, gheața se topește pe munți, râurile învolburate dau peste maluri, lumea neputincioasă o fac părtașă destinului meu, carul de sub mine s-a încins de-atâta arșiță, Eufratul babilonian arde, Nilul, cuprins de frica morții, aleargă

să-și ascundă obârșia, tot ce există o ține într-un bocet și atunci Jupiter își azvârle fulgerul ucigaș care mă străpunge, mă pârjolește, și mă aruncă din carul vieții, caii se smulg din ham, iar eu, asemenea unei stele incandescente, mă prăvălesc la pământ, trupul meu se prăbușește într-un fluviu clocotitor, cadavrul meu ca o piatră carbonizată zace în apă... Deodată îmi dau seama ce liniște s-a făcut în clasă. Toți mă privesc de parcă nu m-ar fi văzut niciodată, iar eu, ca să-mi revin, le întorc spatele tuturor ochilor, și celor verzi, și scriu la tablă, ca și cum textul cu pricina n-ar fi și în cărțile pe care le au în față:

HIC SITUS EST PHAETHON CURRUS
AURIGA PATERNI
QUEM SI NON TENUIT MAGNIS
TAMEN EXCIDIT AUSIS

„Aici zace Phaethon: a mers în carul lui Phoebus, nu l-a putut stăpâni, însă cel puțin a cutezat.” Nu ținusem seama deloc de metrică. Și – Dumnezeu știe de ce – sărisem peste faptul că naiadele erau cele care mă (îl!) îngropaseră.

Când a sunat, elevii au ieșit numaidecât, mai repede decât de obicei. Maria Zeinstra s-a apropiat de catedră și m-a întrebat: „Totdeauna te înflăcărezi așa?”

„Îmi pare rău”, am spus eu.

„Nu, dimpotrivă, tocmai asta mi-a plăcut așa de mult. Și ce poveste minunată. Însă nu o cunoșteam. Are și o continuare?”

Și atunci i-am povestit despre surorile lui Phaethon, heliadele, pe care jalea pricinuită de moartea fratelui lor le-a transformat în arbori. „Așa cum din șobolanul tău au ieșit larve și apoi gândaci.”

„Pe cale indirectă. Dar nu este același lucru”.

Aș fi vrut să-i povestesc ce splendid descrie Ovidiu această transformare în arbori, cum mama lor, în timpul cât metamorfoza încă nu se încheiase, vrea să le sărute pe fete, îndepărtând scoarța și ramurile ce

dădeau să le acopere chipul, și cum apoi din crengi picură sânge. Femei, arbori, sânge, chihlimbar. Dar la ce bun să complic și mai mult lucrurile?

„Toate aceste metamorfoze ale mele sunt metafore ale metamorfozelor tale."

„*Metamorfozele* mele?"

„Vorba vine; ale naturii. Numai că lipsesc zeii. Nimeni nu lucrează pentru noi. O facem noi înșine."

„Ce anume?"

„Ne transformăm."

„După ce-am murit, sigur, însă atunci avem nevoie de necrofori."

„Cred că ar trebui să se ostenească bine ca să ne poată rula. Ar ieși un bol necrotic destul de masiv. Trandafiriu." Mi-l și reprezentam. Mânuțele-mi îndoite spre interior, capul meu de gânditor în scobitura pântecului.

Ea râse. „Pentru asta avem altfel de personal. Larve, viermi. Rafinamentul este la fel de mare." Se opri. Deodată căpătă aerul unei fete de paisprezece ani.

„Crezi că ne continuăm existența și după aceea?"

„Nu", i-am răspuns eu, conform adevărului. Nu sunt sigur nici măcar de existența noastră de-acum – aș fi vrut să-i spun –, și în cele din urmă i-am spus-o.

„O, ce tâmpenii spui!" Era o reacție tipică celor din nordul Olandei. Și deodată mă apucă de gulerul hainei.

„Vrei să bem ceva?" Și continuă fără pauză, împungându-mi degetul în piept „Și ăsta? Ăsta nu există?"

„Acesta este trupul meu", i-am spus. Suna pedant.

„Da, așa a spus și Isus Cristos. Așadar, cel puțin recunoști existența acestuia?"

„Sigur că da."

„Și-atunci cum îl numești? «Mine», «eu» – cam așa ceva, nu?"

„Este eul tău același cu cel de-acum zece ani? Sau cu cel de peste cincizeci de ani?"

„Sper să nu mai trăiesc până atunci. Dar spune-mi precis: ce crezi tu că suntem?”

„Un mănunchi de situații și funcții combinate, mereu schimbătoare, pe care-l numim «eu»”. Nici eu n-aș putea născoci ceva mai bun. Ne comportăm ca și cum ar fi invariabil, însă el se schimbă continuu, până în clipa extincției. Și totuși noi continuăm să-i spunem «eu». De fapt, este un fel de menire a corpului.”

„Ca să vezi!”

„Chiar așa. Acest corp mai mult sau mai puțin întâmplător sau această sumă de funcții are misiunea de a fi «eu» de-a lungul întregii vieți. Într-un fel, asta seamănă foarte bine unei profesiuni. Sau nu-i așa?”

„Cred că nu ești în toate mințile” spuse ea. „Dar te pricepi să povestești frumos. Și acum vreau să beau un pahar.”

Bun, ea mă considera un tip cam bizar, însă carbonizarea lui Phaethon făcuse impresie; se vedea de la o poștă că sunt disponibil, iar ea avea de împlinit o răzbunare. Dramele grecești sunt mari pentru că evită astfel de prostii psihologice. Și asta aș fi vrut să-i spun, însă conversațiile constau în cea mai mare parte din lucruri pe care nu le spui. Noi suntem epigoni; nu mitul ne guvernează viața, ci psihologia. Și știm tot, suntem propriul nostru cor pe o singură voce.

„Lucrul cel mai rău în toată povestea asta este banalitatea ei”, spuse ea. Bineînțeles, ea se referea la Herfst și d’India, iar eu nici nu eram așa de sigur că are dreptate. Lucrul cel mai rău era, desigur, aerul misterios al Lisei d’India. Banal era tot restul: tânără, frumoasă, elev, profesor. Misterul se ascundea în puterea cucerită de către elevă.

„Poți să înțelegi asta?”

Da, puteam să înțeleg foarte bine. Ceea ce nu puteam înțelege fără însă a mărturisi – era cum de alegerea ei picase tocmai pe acest nerod, însă pentru asemenea cazuri Platon a găsi o formulă magică: „Dragostea este în cel care iubește, nu în cel iubit.” Această poveste avea să devină un episod din viața Lisei d’India; sigur, era o eroare, însă era dreptul ei. Mie îmi convenea, căci mă aflam pentru prima oară în viață în preajma a ceva

asemănător iubirii. Maria Zeinstra se număra printre oamenii liberi, considerând asta ca pe un lucru de la sine înțeles. În tot ce făcea era extrem de directă, încât aveam senzația că am de-a face tot pentru prima oară cu un olandez veritabil, cu un om din popor. Dar asemenea lucruri nu se spun.

Stând nemișcată, de parcă tocmai încheiase o figură de dans acolo, între cele patru mii de cărți ce-mi căptușeau pereții, spuse: „Chiar așa de incultă nu sunt, însă ce văd aici mă depășește. Locuiești singur?”

„Cu Liliac”, am răspuns. Liliac era motanul meu. „Oricum nu-l vei vedea, pentru că-i foarte sfios.” După cinci minute era întinsă pe canapea, iar Liliac începuse să-i freamăte în brațe. Ultimele raze ale soarelui îi scăldau părul roșu, făcându-l să capete și alte nuanțe. Două trupuri încolăcite, vorbele ei de alint și torsul pisicii și-alături – eu, în picioare, ca o prelungire a bibliotecii, așteptând să fiu admis în cercul lor. Femei savante, ușor eterice – aceasta fusese până acum specialitatea mea, de la tipul pudic până la cel ursuz, și toate se arătaseră în stare să-mi explice cum nu se poate mai bine ce hibe am. „Încăpățânat până peste poate”, sau „Am impresia că nu-mi remarci nici măcar prezența” – erau reproșuri pe care le auzeam des. La acestea se adăugau: „Chiar trebuie să te apuci numaidecât de citit?” și „Ți se întâmplă să te gândești vreodată și la altcineva?” Ei bine, mi se întâmpla, dar nu la ele mi-era gândul. Și în afară de asta, sigur că trebuia să mă apuc iar de citit, căci după absolvirea anumitor gesturi previzibile, compania celor mai multe persoane nu oferă nici un subiect de conversație. Prin urmare, devenisem un maestru al așa-numitului „dat afară”, așa încât anturajul meu se limită în cele din urmă la acele ființe umane de sex feminin care îmi împărtășeau întrutotul opiniile. Ceai, simpatie, necesitate, iar apoi foșnetul foilor întoarse. Femei roșcate, în stare să imite un mârâit îmbufnat, atotștiutoare în privința gândacilor necrofori și a cavităților în care se depun ouăle, nu făceau parte din această categorie, mai ales atunci când se rostogoleau cu pisica mea în brațe pe tot divanul într-o succesiune unduitoare de pântece, sâni, brațe întinse, ochi verzi surâzători, mă trăgeau înspre ele, îmi luau ochelarii, se dezbrăcau – după cum reieșea din schimbarea culorilor în ceața câmpului meu vizual – și spuneau tot felul de

vorbe pe care nu le puteam pricepe. Poate chiar și eu am spus în acea seară lucruri pe care oamenii le spun în asemenea împrejurări; nu mai știu decât că totul se schimba neîncetat și că, prin urmare, ceea ce se întâmpla trebuie să fi fost ceva asemănător fericirii. La sfârșit, mă simțeam ca și cum aș fi traversat înot Canalul Mânecii. Mi-am recăpătat ochelarii și am văzut cum pleacă, făcându-mi cu mâna. Liliac se uita la mine de parcă ar fi stat să-mi vorbească, iar eu am golit o jumătate de sticlă de Calvados și am cântat la pian Ritorno d'Ulisse in patria până când vecinii de jos au început să izbească în tavan. Amintirea voluptății este lucrul cel mai vag cu putință; de îndată ce plăcerea nu mai există decât în gând, ea se transformă în contrariul ei, adică în absența voluptății, devenind astfel de neînchipuit. Știu că în seara aceea mi-a apărut dintr-o dată propria-mi imagine, un bărbat singur într-un cub, înconjurat de alții, invizibili, în cuburile din jur, și de zeci de mii de pagini în care erau descrise aceleași și totuși altfel de sentimente ale unor ființe reale ori fictive. M-a cuprins emoția. Niciodată n-aveam să scriu nici măcar una dintre acele pagini, dar senzația avută în orele trecute nu putea să mi-o mai ia nimeni. Ea îmi descoperise un domeniu inaccesibil mie până atunci. Și tot așa era și acum, însă cel puțin îl văzusem. „Văzusem" nu-i cuvântul potrivit. „Auzisem". Ea scosese un sunet străin acestei lumi, un sunet pe care nu-l mai auzisem niciodată. Era scâncetul unui copil și totodată un țipăt de durere – un sunet pe care nici un cuvânt nu-l poate descrie. În locul de unde venea acesta, viața nu era cu putință.

Seară în amintirea mea, seară la Lisabona. Luminile orașului se aprinseseră, privirea-mi se transformase într-o pasăre hoinărind în zbor pe deasupra străzilor. Se făcuse răcoare acolo, sus, glasurile copiilor dispăruseră din grădini, vedeam umbrele întunecate ale îndrăgostiților, adevărate statui înlănțuite între ele, oameni dubli cu mișcări lente. *Ignis mutat res,*[12] am murmurat, însă nici un foc nu avea să mă mai transforme, căci transformarea avusese loc. În jurul meu materia încă se mai lăsa topită, arsă, alte ființe bicefale apăreau, însă eu îmi pierdusem de mult celălalt cap, cel cu plete roșcate, jumătatea feminină îmi fusese înlăturată, devenisem un

fel de zgură, o rămășiță. Ceea ce făceam eu aici, în această călătorie poate dorită, poate nedorită de mine, era probabil un pelerinaj la obârșia acelor zile, și dacă era așa, atunci trebuia, asemenea unui credincios medieval, să trec pe la toate locurile ce aminteau de atât de scurta perioadă a vieții mele de sfânt, pe la toate acele popasuri unde trecutul căpătase un chip. Întocmai precum luminile de sub mine, aveam să cobor în oraș până la râu, până la acea fâșie lată și tainică de întuneric, întinsă acolo, jos, deasupra căreia lumini mișcătoare își însemnau calea – un text scris cu litere luminoase pe o tablă neagră. Ea nu mai contenea să urce pe acele feriboturi și apoi să coboare, într-o orgie de sosiri și despărțiri. Vedeam dispărând din priviri când orașul, când dealurile și docurile de pe malul celălalt, astfel încât aveam senzația că nu mai aparținem decât lumii acvatice; doi smintiți fără griji printre oameni la muncă, două ființe rupte de lumea adevărată, simțindu-se în largul lor sub înțepăturile de cuțit ale soarelui în apă și în bătaia vântului ce amenința să le smulgă îmbrăcămintea. Fusese ideea ei; ea mă invitase. Aveam să călătorim separat; ea trebuia să meargă la un congres de biologie în Coimbra, apoi avea să mai petreacă vreo câteva zile la Lisabona, unde urma să o întâlnesc.

„Și soțul tău?”

„Are turneu de baschet.”

Despre răzbunare citisem în Eschil, însă nimic despre baschet. Pentru a fi aproape de ea, trebuia să suport umbra unui poet îmbrăcat în trening, însă cine a intrat în pielea unui îndrăgostit mănâncă și bea tot, castroane de ciulini, butoaie de oțet. În prima seară am luat-o la Tavares de pe Rua da Misericórdia. O mie de oglinzi într-o cutie de aur. Dacă astă seară mă duc din nou acolo, nu o fac pentru că sunt masochist, ci pentru că vreau să verific. Vreau să mă văd, și într-adevăr, iată-mă, reflectat într-o pădure de oglinzi care îmi aruncă din ce în ce mai departe imaginea multiplicată a spatelui, iată și lumina candelabrelor răsfrântă în miile de sticle ale ochelarilor mei. Înconjurat de tot mai mulți chelneri, sunt condus la masă, zeci de mâini aprind zeci de lumânări, mi se aduc vreo douăsprezece cărți de bucate și cincisprezece pahare de *sercial,* iar când în cele din urmă dispar

cu toții, mă văd cum stau așezat, multiplu, multilateral, îmi văd insuportabila parte posterioară, profilul perfid, nenumăratele brațe întinzându-se spre singurul meu pahar, spre nenumăratele mele pahare. Dar ea nu-i aici. Nimic nu pot reține oglinzile, nimic, nici vii și nici morți, ele sunt doar jalnici servitori din sticlă, martori ce își calcă neîncetat jurămintele.

Iritarea pusese stăpânire pe ea în acea seară. Își schimba poziția capului în permanență, privea din diferite unghiuri, își evalua trupul așa cum numai femeile știu s-o facă, îl vedea așa cum îl vedeau ceilalți. Cu toate aceste femei roșcate m-aș fi culcat, chiar și cu cea mai depărtată, cea din spate de tot, cu petele acelea roșii pe fondul întunecat al agitației chelnerilor. Eu mă făceam tot mai mic, iar atunci când ea și-a pus mâna peste a mea și toate mâinile acelea au început să mișune cu gingășie pe suprafața imaginii, privirea ei m-a exclus, dimensiunile mele au continuat să se micșoreze în vreme ce ale ei creșteau; ea aspira parcă privirile clienților și ale chelnerilor, căpătând o consistență nemaiavută până atunci. Așa de pline erau oglinzile de imaginea ei, încât o mai caut și acum în apele lor, dar nu o văd. Undeva în programele-control ale arhivei din spatele frunții lucioase a bărbatului care mă privește, acolo se află ea, vorbind, râzând, mâncând, flirtând cu chelnerii, o femeie care cu dinții ei (o, atât de albi!) mușca din vinul de Porto ca dintr-o bucată de carne. Cunosc această femeie; ea încă nu este străina de mai târziu. Ce-am mai umblat în seara aceea! Nici măcar după douăzeci de ani nu-mi trebuie firimituri de pâine ca să regăsesc drumul. Urmez traseul dorinței. Voiam să ajung la acea bizară construcție de la Praça do Comércio, unde în mijlocul unduirii valurilor se înalță două coloane asemenea unei porți spre ocean și spre restul lumii. E gravat acolo numele dictatorului, dar el însuși a dispărut dimpreună cu imperiul său anacronic, iar apa macină încet temelia coloanelor. Te mai descurci în hățișul timpului meu? Aparține în întregime trecutului, iartă-mă, m-am lăsat pentru o clipă furat de gânduri. Iată-mă, din nou. Ceea ce nu este terminat reflectează în interiorul trecutului la cele trecute, imperfectul la mai mult ca perfect. Acest prezent a fost o eroare, el nu-i valabil decât acum, pentru tine,

chiar dacă nu porți nici un nume. Aici, în definitiv, amândoi suntem prezenți. Încă.

M-am așezat unde stătusem cu ea și am chemat-o în gând, însă ea nu a venit. Tot ce plutea în jurul meu nu era altceva decât un evantai de cuvinte neînstare să mai numească o ultimă dată culoarea părului ei, o întrecere între roșu-aprins, castaniu, roșu ca sângele, trandafiriu ori ruginiu, și nici una dintre aceste culori nu era culoarea ei, roșul părului ei mi se ștergea din memorie de îndată ce nu-l mai vedeam și totuși continuam să caut ceva ce ar fi putut-o fixa măcar la nivelul aparenței, ca și cum în acest loc al despărțirii ar fi trebuit scris un protocol, ca și cum s-ar fi făcut o lucrare, *officium*. Însă în ciuda tuturor străduințelor mele, locul de lângă mine rămase gol, la fel de gol ca și scaunul de lângă statuia lui Pessoa din fața cafenelei A Brasileira de pe Rua Garett. Acesta, cel puțin, își alesese chiar el singurătatea, iar dacă cineva s-ar fi așezat lângă el, n-ar fi fost un altul decât tot el, unul dintre cele trei alte euri ale sale, care împreună cu el, în liniște și pe îndelete, crăpaseră de-atâta băutură în spelunca întunecoasă din spate, printre scaunele înalte cu piele neagră și bumbi de aramă, oglinzile deformante ale heteronimelor, aerienele temple grecești împodobind pereții și ornicul greu al lui A. Romero în spatele sălii înguste care sorbea timpul precum oaspeții licoarea neagră și dulce a morții din ceșcuțele albe.

Am încercat să-mi aduc aminte despre ce vorbiserăm în acea seară, însă dacă ar fi fost să mă iau după amintirea mea, atunci ar trebui să spun că nu vorbiserăm despre nimic, că doar stătuserăm tăcuți printre aceleași personaje ca și astăzi, vânzătorul de lozuri ațipit, marinarii vorbind în șoaptă la malul apei, bărbatul solitar ascultând la radio în surdină, cele două fete cu secretele lor. Nu, această noapte nu și-a restituit cuvintele, ele pluteau la întâmplare prin lume, erau furate pentru alte guri, alte fraze, deveniseră părți de minciuni, de comunicate de presă, de scrisori, ori zăceau pe vreun țărm oarecare, la celălalt capăt al lumii, scoase la mal de valuri, goale, de neînțeles.

M-am ridicat în picioare, mi-am trecut degetele pe suprafața coloanei peste cuvintele aproape șterse ce vorbeau despre imperiul niciodată sortit

pieirii, am văzut cum apa curgea mai departe, în întuneric, lăsând în urmă orașul ca pe o carcasă adormită, o păstaie, în care urma să mă adăpostesc, ca și cum patul meu nu m-ar fi așteptat într-un alt oraș, la malul altor ape, în Nord. Portarul de noapte mă salută ca și cum m-ar fi văzut și ieri și alaltăieri și-mi dădu cheia de la cameră înainte de a i-o fi cerut. Nu am aprins lumina și am înaintat pe bâjbâite ca unul care tocmai orbise. Nu voiam să mă privesc în oglindă și nici să citesc nu mai voiam. Nu mai era loc de cuvinte. Nu știu cât dormisem, însă din nou era ca și cum o forță incredibilă m-ar fi târât cu sine, ca și cum aș fi fost purtat în derivă de furia unui val, împotriva căruia un biet înotător ca mine era lipsit de șansă, un val uriaș, nesățios, care mă arunca pe o plajă pustie. Zăceam acolo complet nemișcat, picături de apă îmi șiroiau pe obraji și printre lacrimi mă vedeam întins în camera mea din Amsterdam. În somn, îmi răsuceam capul și plângeam, iar în mâna stângă continuam să țin fotografia tăiată din NRC. M-am uitat la deșteptătorul japonez pe care îl țineam totdeauna lângă pat. Ce fel de timp este acesta în care timpul nu se mișcă? Ora nu se schimbase din clipa în care mă culcasem. Forma întunecoasă de la picioarele mele trebuie să fi fost Huhurez, urmașul lui Liliac. Vedeam că omul din Amsterdam vrea să se trezească, mișcându-se ca și cum s-ar fi războit cu cineva, mâna sa dreaptă îi căuta ochelarii, însă nu el fu acela care aprinse lumina, ci eu, aici în Lisabona.

1 Afară, oribilă peltea! (engl.)

2 Anton Mussert (1894-1946), conducătorul mișcării naziste olandeze. Învinuit de colaboraționism și înaltă trădare, a fost condamnat la moarte și executat.

3 Mușchi (neerl.).

4 NRC – Handelsblad – cotidian olandez de seară.

5 Condamnat pentru înșelătorie în timpul lui Nero (lat.).

6 Schreierstoren (Turnul Plângerii), construit în 1487, era locul unde marinarii își luau rămas bun de la familiile lor.

7 Și atunci, poate, vom căpăta răspuns la aceste întrebări eterne (engl.).

8 E cineva acolo? (engl.)

9 Suntem absolut singuri? (engl.)

10 Jan Jacob Slauerhoff (1898-1936), medic și scriitor olandez.

11 Virtutea își este sieși răsplată (lat.).

12 Focul transformă materia (lat).

This is, I believe, it: not the crude anguish of physical death but the incomparable pangs of the mysterious mental maneuver needed to pass from one state of being to another.

Easy, you know, does it, son.

VLADIMIR NABOKOV
Transparent Things

Cred că asta e: nu angoasa crudă a morții fizice, ci chinurile fără asemănare ale misterioasei manevre mentale necesare pentru a trece dintr-o stare a ființei într-alta.

Ușor, fiule, ușor!

VLADIMIR NABOKOV
Transparența lucrurilor

II

Cine-i obișnuit să țină în frâu o clasă de treizeci de elevi știe să surprindă orice amănunt dintr-o singură privire. Un adolescent, doi bărbați în vârstă, doi numărând cam tot atâția ani ca și mine. Puțin mai încolo se afla o femeie al cărei chip semăna cu figura sculptată de la prora unui galion. Asupra ei nu mă puteam pronunța; poate că prima impresie era și cea mai potrivită: un galion. Făcea semne șalupei mici ce urma să ne ducă spre un vas mai mare, un vapor ancorat mai sus, pe cursul fluviului. Era încă devreme, iar vasul, învăluit într-o negură diafană, se înfățișa doar ca o formă întunecată. Cel mai tare m-a izbit gravitatea băiatului; ochii lui – două țevi de pușcă. Cunosc asemenea ochi; ei pot fi văzuți în *meseta*, podișul spaniol. Sunt ochi ce pot să privească în depărtări, în lumina albă a soarelui. Încă nu se pronunțase vreun cuvânt. Am știut numaidecât că exista o legătură între noi. Visele mele au trădat întotdeauna o asemănare dezagreabilă cu viața reală, ca și cum eu nici măcar în somn nu aș fi fost în stare să născocesc ceva, dar acum era invers, acum viața mea semăna în sfârșit cu un vis. Visele sunt sisteme închise, logica lor internă este infailibilă.

M-am uitat la reprezentarea ridicolă a lui Cristos înălțată pe malul sudic, cu brațele larg desfăcute, gata să plonjeze. „Gata să plonjeze” – fuseseră cuvintele ei. Acum, revăzând statuia, mi-am amintit deodată despre ce vorbiserăm în acea seară, pe malul apei. Ea își pusese în cap să-mi explice tot felul de lucruri despre creier, celule, impulsuri, cerebel, cortex, despre toată acea măcelărie subtilă care – se spune – domină și controlează

întregul nostru comportament, iar eu îi mărturisisem aversiunea mea profundă față de sintagme cum ar fi „materie cenușie” și mai adăugasem că atunci când auzeam cuvântul „celule” mă gândeam vrând-nevrând la închisori și că Liliac căpătase de la mine, la intervale regulate, câte o budincă dintr-acelea împânzite cu vinișoare de sânge, pe scurt, o lămurisem că pentru gândirea mea nu era esențială localizarea exactă a grotelor spongioase în care aceasta funcționează. Ea îmi replicase că sunt mai rău decât cei din Evul Mediu și că, deja cu multe secole înainte, cuțitul lui Vesalius eliberase săraci cu duhul ca mine de povara claustrării în trup. La asemenea afirmații, bineînțeles că i-am răspuns, spunându-i că în ciuda folosirii celor mai ascuțite bisturie ori a razelor laser, încă nu se detectase regatul ascuns al memoriei și că pentru mine Mnemosyne era infinit mai reală decât ideea că toate amintirile mele, chiar și aceea pe care într-o bună zi, curând, urma să o am despre ea, trebuiau păstrate într-o pușculiță din materie cenușie, bej sau crem, de consistență spongioasă, mai mult sau mai puțin vâscoasă. În acel moment, ea m-a sărutat, iar eu am mai bâiguit ceva sub apăsarea buzelor poruncitoare, curioase și pătimașe, însă ea, mușcându-mă, mi-a închis gura, acest veșnic flecar, și am rămas așezați acolo până când zorii și-au îndreptat degetele trandafirii spre chipul lui Cristos de pe celălalt mal. Bătrânul pilot care urma să ne treacă dincolo porni motorul și apoi orașul se îndepărtă de noi, legănându-se. Ajunși pe vasul cel mare, am rămas tot împreună. Cei din echipaj ne-au arătat cabinele și după câteva minute am apărut din nou la pupă, fiecare în locul ales de bunăvoie în preajma balustradei, o pleiadă bizară, o constelație în care băiatul reprezenta astrul cel mai îndepărtat, căci se postase la extremitatea punții, ca și cum spatele lui firav ar fi trebuit să marcheze punctul de fugă al lumii. Când și-a întors privirea, mi-am dat și eu seama cu cine aveam de-a face: era profilul lui Icar din basorelieful aflat în Villa Albani din Roma, corpul încă aproape de copil, capul deja prea mare, mâna dreaptă odihnind peste aripa fatală pe care tatăl său tocmai o termina de făcut. Și, de parcă mi-ar citi gândurile, băiatul își pune acum mâna pe bastonul fără pavilion, îndreptat spre lumea ce se pierde în depărtare. Căci așa era: noi stăteam

nemișcați, în vreme ce turnul Belém, colinele orașului, gura largă a fluviului, micuța insulă cu far – toate acestea erau aspirate către un singur punct, timpul preschimba lumea vizibilă până când din ea nu mai rămânea decât un obiect volatil și alungit al cărui ritm de dilatare era din ce în ce mai lent. O inerție sinonimă vitezei, tu o știi mai bine decât oricare altul, fiindcă tu ești nevoit să-ți cauți mereu adăpost în acest timp al visării în care contracția și dilatarea se anulează reciproc, după bunul lor plac. Gata, acum dispăruse și ultimul suspin al uscatului, iar noi rămăseserăm neclintiți, doar spuma din spatele vaporului și primul dans al uriașei tălăzuiri tăgăduiau nemișcarea. Apa oceanului părea neagră, se clătina, se unduia, se retrăgea în sine însăși, încerca iar și iar să se acopere cu sine, plăci lichide de metal lucitor, care se prăbușeau fără zgomot, se pătrundeau reciproc, își săpau albii una alteia și apoi se revărsau în ele, implacabila, nesfârșita metamorfoză a unuia și aceluiași element. Contemplam toți acest spectacol, toți acești ochi pe care în zilele următoare aveam să-i pot deosebi atât de bine păreau vrăjiți de apă. „Zile” – acum când pronunț acest cuvânt cu voce tare îmi dau seama de inconsistenta sonorității sale. Dacă m-ai întreba care este lucrul cel mai dificil pentru mine, aș răspunde: pierderea măsurii. Fără ea n-o scoatem la capăt. Viața ne este prea searbădă, prea expusă, am închipuit tot felul de repere pentru a ne fixa raporturile, nume, epoci, unități de măsură, anecdote. Așa că trebuie să mă lași să continui, nu am nimic altceva la îndemână în afara convențiilor mele, voi spune și de aici înainte „zi” și „oră”, deși călătoria noastră a părut că nu ține seama de tirania lor. Indienii Sioux nu aveau un cuvânt pentru a denumi timpul, dar eu încă nu am ajuns acolo, cu toate ca învăț repede. Uneori, totul nu era decât o noapte nesfârșită și atunci zilele, ca niște clipe nărăvașe, se rostogoleau de-a lungul orizontului, zăbovind doar atât cât să cufunde oceanul de două ori în cele mai diverse nuanțe de roșu înainte de a-l abandona iarăși întunericului. În primele ore nu s-a înfiripat nici o conversație. Un preot, un aviator, un copil, un profesor, un jurnalist, un savant. Acesta era grupul nostru conform unei decizii luate de cineva ori poate de nimeni, în oglinda aceasta aveam să ne reflectăm. Tu știai încotro mergeam și era foarte bine că știai. Dar nu pot

vorbi așa cu tine, tu nu poți fi în același timp înăuntrul și în afara acestei povestiri. Iar eu, nefiind atotputernic, nu știu ce se întâmpla în gândurile ascunse ale celorlalți. Dacă ar fi să judec după propria-mi experiență, trebuie să spun că se așternuse o asemenea liniște, cum eu cel puțin nu mai cunoscusem până atunci. Fiecare părea a fi preocupat de ceva, absorbit de un gând profund ori de o amintire, uneori vreunul dispărea pentru o vreme undeva, în interiorul vasului, ori pe altul îl puteai vedea de departe stând de vorbă cu cineva din echipaj ori plimbându-se încolo și încoace pe punte. Băiatul își găsea adeseori un loc la provă, unde nimeni nu îl stânjenea, preotul citea într-un colț al salonului, savantul rămânea de cele mai multe ori în cabina sa, aviatorul își petrecea nopțile observând cerul prin telescopul de lângă postul de pilotaj, jurnalistul juca zaruri cu barmanul și bea, iar eu contemplam pânzele veșnic unduitoare, meditam și traduceam mușcătoarele ode din cartea a III-a. Bineînțeles că-i vorba de Horațiu. Declinul Romei, desfrâul, decadența, degenerarea. *Quid non imminuit dies?* Ce nu distruge timpul? „De ce traduceți *dies* prin timp?" întrebase Lisa d'India. Chiar și acum, în toiul acestei călătorii, nu mi-am putut stăpâni râsul, aducându-mi aminte de întrebarea ei. Zilele ei trecuseră, încă de mult ea nu mai avea timp, și totuși, odată stătuserăm amândoi în preajma catedrei, ea cu traducerea în versuri a lui James Michie, apărută în seria Penguin Classics, eu cu propriu-mi text mâzgălit pe o hârtie; chiar și aici îi pot auzi încă vocea, gravând asemenea unei dălți cele cinci cuvinte latine, *damnosa quid non imminuit dies?,* urmate de versul nordic, căruia îi trebuiau nouă cuvinte pentru a spune același lucru: *time corrupts all. What has it not made worse?* Dorisem să-i fac o expunere captivantă privitoare la singularul acelei zile unice, capabilă să exprime profunzimea timpului în care se înglobează totalitatea zilelor, dar mă încurcasem în tot felul de considerații absurde asupra calendarului ca instrument de numărare a ceea ce nu poate fi numărat, și dintr-o dată citisem în ochii ei dezamăgirea, trăind astfel unul dintr-acele momente în care elevul își dă seama că profesorul se învârtește în jurul enigmei, el însuși neînstare să dea vreun răspuns. Am mai îndrugat ceva despre „oră" și „durată", însă deja îmi trădasem neputința.

Când ea, o femeie, a plecat, am știut că dezamăgisem un copil – și coruperea minorilor ține de meseria mea. Demolarea propriei autorități îi trimite pe aceștia într-o lume fără răspunsuri. Nu-i plăcut să-i transformi pe oameni în adulți, mai ales dacă nu și-au pierdut încă strălucirea. Dar a trecut așa de mult de când nu mai sunt profesor.

Preotul își plimba pașii de-a lungul balustradei. Ai fi zis că-și pierduse aproape complet greutatea, mișcarea vaporului făcându-l să planeze puțin. „Dom Antonio Fermi", așa se prezentase și, văzându-mi privirea ușor nedumerită la auzul acelui DOM, adăugase lămuritor: *„Dominus, din ordinul benedictinilor."* Fermi, Harris. Deng, Mussert, Carnero, Dekobra – aceste cuvinte erau numele noastre. Ne oferiserăm reciproc frânturi din viețile noastre și acum traversam toți oceanul, ducând cu noi aceste fragmente străine, încă nedigerate. Ar fi putut fi și alte vieți, alte forme ale destinului. Când nu călătorești singur, de fiecare dată ești însoțit de străini. „V-am văzut vorbind singur", a spus el.

Am repetat, de data asta cu voce tare, ultima strofă a odei a șasea; n-am lăsat să-mi scape o asemenea ocazie rară, căci doar nu întâlnesc în fiecare zi oameni pentru care latina încă mai este o limbă vie. La versul al doilea, vocea lui subțire de om bătrân începu să mă îngâne – doi bâtlani romani pe mare.

„Nu știam că benedictinii citesc Horațiu."

A râs: „Întotdeauna ești altceva înainte de a deveni benedictin", și s-a îndepărtat iarăși, cu mers legănat. Acum mai aflasem ceva despre el, dar la ce-mi foloseau astfel de informații? Nu era aceasta o călătorie pe care ar fi trebuit să o fac singur? Ce aveam noi în comun, eu și ei? „Am avut o mie de vieți și-am ales dintre ele doar una" – citisem odată într-un poem. Să însemne asta că în cazul de față eu chiar aș fi putut avea aceste vieți? Firește, decizia de a mă naște în secolul XX în Olanda nu-mi aparținuse, tot așa cum nici profesorul Deng nu-și alesese China. Pentru părintele Fermi, șansa de a se naște catolic fusese fără îndoială mai mare în Italia decât în altă parte, dar Italia însăși, ori secolul XX în loc de III ori LIII – iată elemente ce-ascultă desigur, și ele, de legile hazardului. Insuportabil.

Existai în bună măsură mai înainte de a-ți face tu însuți apariția. Alonso Carnero nu avea nici o vină că bunica lui fusese împușcată de fasciști în timpul războiului civil din Spania – și tot așa puteam continua să ne ținem unul altuia în față oglinda contingenței noastre exemplare. Dacă ar fi trebuit să spun „eu" în raport cu persoana lui Peter Harris, atunci aș fi fost nu numai un bețivan și vânător de fuste, ci și un expert în problematica datoriei externe a țărilor din lumea a treia, iar dacă aș fi fost căpitanul Dekobra, nu doar că aș fi avut trupul drept ca o lumânare și ochi verzi-albaștri sfredelitori, cum visasem dintotdeauna să am, dar aș fi și traversat cu un DC–3 de nenumărate ori același ocean pe suprafața căruia mă târam acum, în carapacea metalică a acestui vapor fără nume. Dacă ar fi fost să intru în amănuntele vieții lor, mi-ar fi trebuit o viață tot atât de lungă precum a lor, și fiindcă asta nu era cu putință, nu aveam la îndemână decât frânturi absurde, *faits divers.* Profesorul Deng își susținuse cândva teza de doctorat cu un studiu comparat despre astronomia antică în China și Occident. Minunat. Lui Harris nu-i plăceau blondele și de aceea trăia la Bangkok. Felicitări. Călătorea ca jurnalist prin țările lumii a treia. „Datoriile lor – pâinea mea." Fără îndoială. Iar părintele Fermi fusese într-o vreme un simplu preot laic la catedrala din Milano. „Cunoașteți catedrala?"

Ce întrebare! I-aș fi oferit bucuros plicticosul Ghid al Italiei de Nord, semnat Dr. Strabo, în care reușisem să transform acest mastodont de piatră încărcat de lirism într-un fel de magazin universal prin care puteau fi fugăriți turiștii.

„Acea construcție a fost pentru mine un iad." Vorbe grele pentru un preot. „Am spovedit acolo ani de zile. Tot e bine că măcar de-așa ceva ați fost scutit." Într-adevăr. Am încercat să-mi închipui situația, dar n-am izbutit.

„Mi se făcea rău de îndată ce pășeam în catedrală, după ce ieșeam din sacristie. Aveam senzația că sunt o cârpă întinsă pe jos pe care cei care veneau o foloseau ca să-și curețe viețile. Dumneavoastră nu știți de ce sunt în stare oamenii. Și nici nu le-ați văzut vreodată chipurile atât de aproape, ipocrizia, desfrâul, paturile lor puturoase, lăcomia de bani. Și veneau mereu,

și eram mereu silit să le șterg păcatele. Dar astfel accepți o complicitate oribilă, devenind o parte a acelei relații pe care ei nu au fost în stare să o curme, o parte a hidoșeniei caracterelor lor. Am fugit, m-am dus la mânăstire. Nu mai suportam vocile omenești decât atunci când le auzeam cântând.” Și iarăși se îndepărtase, legănându-se.

Acest loc de lângă balustradă era scaunul meu de spovedanie. Descoperisem că era suficient să te așezi mereu în același loc pentru a-i face pe ceilalți să vină la tine spontan. Doar Alonso Carnero nu a venit niciodată. El avea propriul său loc. M-am dus eu la el, o singură dată. Femeia stătea lângă el și amândoi priveau în abisul negru al nopții. Nu erau stele și am trăit atunci pentru prima oară senzația fizică a infernului. În măsura în care călătoria înainta, tot ceea ce prezentasem mai demult elevilor mei ca fiind ficțiune părea să devină din ce în ce mai real. Asemenea cavalcadei mortale a lui Phaethon, oceanul reprezentase unul din numerele mele de succes, puteam chiar să-l imit, arătând cum el, negru, malefic și mișcător, împresura pământul plat – un element terifiant, în care lucrurile cunoscute își pierd conturul, rămășița amorfă a materiei primordiale din care apăruse totul, haos, revers amenințător al lumii, ceea ce străbunii noștri numiseră „păcatul naturii”, eterna primejdie a unui nou potop. Și acolo în spate, în vest, unde apunea soarele și se ascundea lumina, lăsându-i pe oameni în seama acestui alt element inform, noaptea, se întindea marea cu numele lui Atlas, cel înălțat în mijlocul ei, și mai în spate ținutul sumbru al morții, Tartaros, locul de surghiun al lui Saturnos, *Saturno tenebrosa in Tartara misso*[13] – nu cred că voi putea explica vreodată câtă voluptate simțeam pronunțând cuvinte latine. Senzația se aseamănă întrucâtva unei plăceri fizice, este o formă inversă a poftei stârnite de mâncare. Ah, ce Socrate năstrușnic era acest profesor care într-o zi bântuită de furtună își dusese elevii – de fapt, doar pe cei câțiva care încă nu se prăpădiseră de râs – la malul mării. O porniserăm spre Infern luând trenul din IJmuiden. Odată ajunși la capătul digului, nu ne mai lipsea într-adevăr nimic: marea înfuriată izbea în bazalt, de parcă ar fi vrut să-l devoreze, cerul era înțesat cu nori prevestitori de rău, ploaia biciuia micul nostru grup al celor cinci împătimiți, iar eu, la concurență cu țipetele

pescărușilor, țineam ore suplimentare, amestecând în zgomotul vijeliei și strigătele mele trimise în direcția vestului. Și bineînțeles, acolo, în spatele vuietului maselor de apă, se afla tainica lume a umbrelor, cu ale sale patru fluvii mortale. La fiecare strigăt al meu, pescărușii, asemenea zeițelor răzbunării, răspundeau prin ecouri țipate, crâmpeie sonore preluate de la Orfeu și Styx: nu pot să uit chipul străveziu și alb al elevei mele preferate, căci tocmai asemenea chipuri pot transforma legenda în adevăr. Stăteam în fața unei generații pentru care moartea fusese trecută sub tăcere și, răcnind ca un spiriduș ieșit din minți, îndrugam tot felul de lucruri despre cețuri eterne și căderi în Infern – Socrate la IJmuiden. În ziua următoare, Lisa d'India mi-a adus o poezie, ceva cu furtună și singurătate, iar eu am împăturit-o și am băgat-o în buzunar: îi lipsea forma, aducea cu poezia modernă de prin gazete, și pentru că nu am vrut să-i spun asta, n-am spus nimic, iar acum, la bordul acestui vas, mă întrebam unde ar fi putut rămâne acea poezie. Undeva, printre hârtiile mele, undeva, într-o cameră din Amsterdam.

Avea ochii ei băiatul. Ochi latini. Fără să-și întoarcă privirea, m-a văzut cum mă apropiam. Când am ajuns lângă el, femeia și-a luat mâna de pe umărul lui, dispărând fără urmă.

„Ghida noastră" – așa o numise odată căpitanul Dekobra, cu un amestec de ironie și venerație. Ea era și nu era acolo, și totuși – prezentă ori absentă – ea era cea care readuna laolaltă, care făcea din grupul nostru bizar o mică societate, fără să pară cineva preocupat de motivația acestui lucru. Când am dat de Alonso Carnero, n-am mai știut ce avusesem de gând să-i spun. Nu mi-a venit altceva în minte decât întrebarea: „La ce te gândești?" El a ridicat din umeri și a răspuns: „La peștii din mare". Și atunci, bineînțeles, neavând încotro, am început să mă gândesc și eu la ei, la toate acele forme nevăzute, străine nouă, ale vieții trăite dedesubtul nostru, până la mii de metri adâncime, și, cuprins de fiori, m-am dus în cabină.

În acea noapte m-am visat iarăși în camera mea din Amsterdam. Dar oare nu făceam niciodată altceva decât să dorm? Am vrut să mă trezesc și, tulburat și scăldat în sudori, mi-am dat seama că aprindeam lumina din

cabină. Nu mai voiam să văd acest om dormind, cu gura lui căscată și ochii nevăzători, nici singurătatea acestui trup ce se tot răsucea și zvârcolea. După întâmplarea cu Maria Zeinstra, nu-mi mai petrecusem niciodată noaptea cu cineva: fusese – credeam eu pe atunci – ultima mea șansă de a începe o „viață adevărată", indiferent de sensul pe care îl putea căpăta această expresie. Să te atașezi de cineva, să fii în rândul lumii – mofturi dintr-astea. Ba odată adusesem vorba chiar de copii. Râs sarcastic. „Doar că n-o să ne vină asemenea idei trăsnite în tărtăcuța cheală", spusese ea, ca și cum s-ar fi adresat unei clase întregi. „Tu și copii! Sunt oameni care n-ar trebui să aibă copii niciodată, și tu ești unul dintre ei."

„Vorbești de parcă aș avea o boală îngrozitoare. Dacă-ți fac așa o silă, de ce te culci cu mine?"

„Pentru că eu știu foarte bine să nu amestec lucrurile. Și pentru că îmi face plăcere, dacă țineai cumva s-o afli."

„Poate că tot cu baschetbalistul poet e mai bine să faci copii."

„Cu cine-i fac e treaba mea. În orice caz, nu cu un schizofrenic cu înfățișare de pitic de grădină, cum găsești prin magazinele de antichități. Iar Arend Herfst nu-i un subiect de discuție pentru tine."

Arend Herfst. A treia persoană. Uriașul din carne cu rictus poetic încorporat.

„Și-apoi, arată că ești în stare să scrii tu însuți o poezie. Și nu ți-ar strica nici dacă ai face un pic de sport." Avea dreptate, căci acum poate aș fi fost în stare să zbor în loc să mă las purtat de-acest vapor. Să ies din cabină, să-mi întind brațele larg și să mă înalț, să văd vasul adormit la picioarele mele, omul de cart, singur în lumina gălbuie, vizitiul nostru, să mă desprind de toți ceilalți și să mă cufund tot mai adânc în întuneric.

M-am îmbrăcat și am urcat pe punte. Erau toți acolo – ai fi zis că pun la cale un complot. Stăteau în jurul căpitanului Dekobra, care scruta cerul cu o lunetă. În nici un chip nu putea fi aceeași noapte, căci sunt nopți în care stelele s-au jurat parcă să ne umple de groază, și cea prezentă era una dintre acestea. Nu văzusem niciodată așa de multe stele. Aveam senzația că le pot auzi dincolo de vuietul mării, ca și cum ne-ar fi chemat, nostalgice,

mânioase, sarcastice. În lipsa oricărei alte surse de lumină, ele formau o cupolă deasupra noastră, cavități luminoase, pulbere luminoasă, râzând de numele și numerele atribuite de noi cândva, în acea secundă târzie a apariției noastre. Ele însele nu-și cunoșteau numele, nu știau ce forme stranii recunoscuseră în ele odinioară ochii noștri, biete instrumente cu posibilități limitate, scorpioni, cai, șerpi ori lei din gaz incandescent, și dedesubt noi, de nezdruncinat în convingerea că suntem în centrul sistemului, iar în adâncul de sub noi încă o astfel de cupolă închisă, un paravan rotund și sigur împrejurul nostru, a cărui înfățișare avea să fie mereu aceeași.

Marea strălucea și se legăna, iar eu, ținându-mă de balustradă, mă uitam la ceilalți. Nu aveam cum să dovedesc, dar simțeam că se schimbaseră, mai bine zis că se schimbaseră din nou. Unele elemente dispăruseră, începuseră să lipsească linii, permanent mi se întâmpla să nu mai prind, cu privirea, gura cuiva, ori un ochi, pentru durata unei infime fracțiuni de secundă nu-i mai recunoșteam, iar apoi vedeam cum transpare corpul unuia într-un alt corp, de parcă s-ar fi început destrămarea solidității noastre, și în același timp se intensifica aura luminoasă a părților vizibile: dacă n-ar fi sunat atât de stupid, aș fi spus că acestea străluceau. Mi-am dus mâinile la ochi, dar nu am văzut altceva decât propriile mâini. Nu mi se întâmplă niciodată minuni, așa că ceilalți nu aveau chiar nici un motiv să-mi arunce priviri atât de ciudate atunci când m-am apropiat.

„Vezi vânătorul acela?” i se adresă căpitanul Dekobra lui Alonso Carnero. „Este Orion.” Uriașul bărbat ceresc era puțin aplecat în față. „E la vânătoare, pândește. Dar este prudent, căci este orb. Vezi steaua luminoasă, strălucitoare, călăuzindu-i pașii? Este Sirius, câinele lui. Dacă te uiți pe aici poți vedea cum respiră.”

Băiatul luă în mâini luneta grea și o folosi îndelung, în tăcere.

„Acum ia-o în sus, de-a lungul centurii, Alnilam, Alnitak. Mintaka” – pronunța cuvintele ca pe un descântec – „și ajungi la umărul lui drept, *ibt al jakrah,* axila, asta-i Betelgeuse, de patru sute de ori mai mare decât Soarele...”

Alonso Carnero îndepărtă luneta de la ochi și se uită la Dekobra. Și jocul reîncepu: ochii negri priveau țintă la ochii verzi-albăstrui, două feluri de a privi se contopeau, sfredelindu-se reciproc, chipurile dispăruseră, nu mai erau decât ochi – o fracțiune de secundă –, apoi, în aerul nopții, chipurile își recăpătară forma. Ceilalți n-au văzut scena ori n-au spus nimic. Nici eu n-am spus nimic. De patru sute de ori mai mare decât Soarele, și asta aflasem de la Maria Zeinstra; îmi pierdusem inocența. Ea știa tot ce nu voiam să știu eu. Silit să privesc lumea prin lentilele groase ca fundul sticlei, oricum nu eram familiarizat cu cerul nocturn, totuși pe „vânător" îl puteam deslușI și așa, știam cum acesta, către sfârșitul nopții, escalada lumea cufundată încă în somn; pentru mine el era pribeagul din Cartea a IX-a a Odiseei, amantul Aurorei cu degete trandafirii – puțin îmi păsa de temperatura ori vechimea astrelor sale și nici distanța până la ele nu voiam să o știu.

„Atunci, rămâi în prostia ta!"

Aud vocea ei lângă mine, dar ea însăși lipsește.

„La ce-ți folosește să cunoști lumea așa cum o cunoști tu?" o întrebasem. „La ce bun să știi toate aceste absurde cifre, gata să ne pulverizeze cu mulțimea lor de zerouri?"

Uimire. Cap înclinat. Plete roșcate, atârnând într-o parte, asemenea unei flamuri, Orion, aproape șters de lumina zilei. Încă nu am apucat să dormim.

„Ce vrei să spui cu asta?"

„Celule, enzime, ani-lumină, hormoni. În spatele a tot ceea ce văd eu, tu vezi întotdeauna altceva."

„Văd, pentru că acolo chiar există ceva."

„Și ce dacă?"

„Nu vreau să rătăcesc pe pământ ca un orb, mai ales că ocazia de a fi aici este unică."

S-a ridicat în picioare. „Și acum trebuie să merg acasă și să aștept vizita marelui vânător. Credeam că italienii își supraveghează copiii mai bine."

„Nu mai e copil."

„Sigur.” Tonul era amar. „Au avut ei grijă, toți, să nu mai fie”.

Tăcere... „Trebuie să plec”, a spus ea apoi. „Pe deasupra, domnul mai este și gelos.”

Pe mine însă nu m-a întrebat dacă sunt gelos.

„Castor și Pollux”, l-am auzit spunând pe căpitan. Într-adevăr, ai fi zis că toți voiau să mă întoarcă în propriu-mi trecut. Pe tabla cerului erau scrise cuvinte latine, dar nu mai eram eu profesorul. „Orion, Taurus, apoi mai sus, către Perseus, Auriga...” Urmăream mâna îndreptată, rând pe rând, spre imaginile care, asemeni nouă, păreau că se clatină ușor. Cândva, spunea căpitanul, aceste imagini aveau să fie năruite, destrămate, risipite pe bolta viitorului cer. Ceea ce le ținuse laolaltă era ochiul nostru întâmplător din ultimele câteva mii de ani, proiecția dorinței noastre asupra lor. Aveau tot atât de puțin în comun cât unii trecători de pe Champs-Elysées; nu erau decât niște instantanee, numai că, la nivelul percepției noastre, durata lor era considerabilă. După alte câteva mii de ani, Ursa Mare avea să dispară, Săgetătorul va fi renunțat să mai tragă cu arcul, stelele din care se alcătuiau își vor fi urmat propria lor cale, deplasările lor relativ lente aveau să desființeze acele imagini cunoscute nouă, Boötes nu va mai fi paznicul Ursei. Perseus n-o va mai izbăvi nicicând pe Andromeda de stânca ei, iar Andromeda nici nu o va mai recunoaște pe mama ei, Casiopeea. Sigur, vor apărea noi constelații (da, căpitane, știu: stea vine de la *stella*), la fel de întâmplătoare, dar cine avea să le mai dea nume? Mitologia a cărei influență îmi marcase viața va fi atunci definitiv depășită, de fapt, era chiar de-acum, doar aceste constelații o mai păstrau încă vie în memoria lumii. Numele nu apar decât atâta timp cât ceva are viață. Existența acestei constelații îi obliga pe oameni să se gândească la Perseus, căci ei încă mai știau – asemenea căpitanului – că el ținea în mână capul retezat al Meduzei și că uitătura malefică, sfidătoare, pentru ultima oară nocivă venea spre noi dinspre ochiul ei rău.

„Balta Cerului”, spuse profesorul Deng. Ne-am uitat la el. Arăta spre Auriga, conducătorul carului. Un car, o baltă. Vorbea foarte încet, iar fața părea că-i strălucește. M-a izbit asemănarea lui cu părintele Fermi. Trebuie

să fi avut amândoi aceeași vârstă, dar vârsta, bătrânețea încetaseră să mai fie categorii adecvate pentru descrierea vieții lor. Ei se aflau acum dincolo de timp, erau transparenți, descătușați, ne-o luaseră cu mult înainte.

„Mi-am adăpat dragonii în Elești Cerului
și le-am legat frâiele de copacul Fu-Sang.
Am rupt o creangă din copacul Ruo,
fiindcă voiam să lovesc cu ea Soarele...”

„Vedeți” spuse el, „și noi am dat nume stelelor, dar altele decât voi. Asta s-a întâmplat într-o epocă îndepărtată a istoriei, pe când nu vă cunoșteam încă mitologia.” Ochii îi sclipiră ironic. „A fost prea puțin, prea puțin ar fi fost și dacă ar fi durat mii de ani... I-am consacrat toată viața.”

„Și poemul?” am întrebat eu. „La noi, caii străbăteau cerul, nu dragonii.”

„Este al lui Qu Yuan”, spuse profesorul Deng. „Dar mă îndoiesc că l-ați putea cunoaște. Unul din clasicii noștri. Mai vechi decât Ovidiu al dumneavoastră.”

Ai fi zis că-și cere scuze. „Și Qu Yuan a fost exilat. Și el se plânge de suveranul său, denunță moravurile joase ale celor cu care acesta se înconjură, depravarea de la curte.” Râse. „Și la noi soarele era tras de un car de-a lungul cerului, numai că frâiele nu le ținea un bărbat, cum este Phoebus Apollo al dumneavoastră, ci o femeie. Și nu aveam doar un singur soare, ci zece. Ei dormeau printre crengile copacului Fu-Sang, un copac uriaș ce creștea la extremitatea vestică a lumii, acolo unde se află Atlas al dumneavoastră. La noi, poeții și șamanii vorbeau despre constelații ca despre ceva real. Auriga dumneavoastră este la noi Elești Cerului, un lac adevărat în care zeul își spală pletele, iar într-un cântec zeul Soare bea vin cu Ursa Mare.”

Ne-am uitat spre partea de cer devenită dintr-o dată lac, și aș fi vrut să adaug că și pentru mine Orion fusese întotdeauna un vânător adevărat, dar, brusc, toți avură ceva de spus. Părintele Fermi începu să vorbească despre drumul pelerinilor spre Santiago de Compostella, căruia în Evul Mediu i se

spunea Calea Lactee. Făcuse el însuși acest pelerinaj, pe jos, și pentru că singura Cale Lactee pe care o puteam vedea în acea clipă era vălul de lumină întins deasupra capetelor noastre, l-am și văzut acolo sus, pășind ușor, ca un balerin. Căpitanul povesti cum învățase să zboare spre stele, și atunci l-am văzut și pe el zburând deasupra noastră, la mare înălțime, în cercul său solitar de lumină; zgomotul motoarelor umplea coconul de liniște rece din jurul său, în față avea tablourile de bord cu indicatoare tremurânde, deasupră-i, mai aproape decât pentru noi acum, aceleași ori alte balize, de care chinezii ori grecii, babilonienii ori egiptenii își agățaseră numele lor, fără să știe că în spatele tuturor acestor stele se ascundeau atâtea altele, nevăzute, la fel de numeroase ca firele de nisip de pe toate plajele pământului și că nici o mitologie nu avea vreodată destule nume pentru a le boteza pe toate.

Harris, care până atunci ascultase în tăcere, spuse că el nu privise stelele altfel decât culcat pe spate, după ce se îmbăta și era îmbrâncit afară din cârciumi. Am râs, și atunci Alonso Carnero ne-a povestit cum el, în satul obscur din *meseta,* de unde venea, își petrecea acele ore ale serii când toată lumea se uita la televizor trăgând cu praștia în Ursa Mare, și am văzut și asta și am înțeles cum el își închipuise poate că mica lui piatră avea să străbată într-adevăr uriașa distanță pentru a lovi flancul marelui animal. Noi toți ne doriserăm de la aceste puncte reci și sclipitoare ceva ce ele nu aveau să ne ofere niciodată.

„Se face ziuă”, spuse căpitanul.

„Sau ceva asemănător”, spuse Harris.

Toți izbucniră în râs, și în clipa aceea mi-am dat seama că profesorul Deng vedea – sau mai degrabă nu vedea – pe chipul meu ceea ce eu remarcasem mai înainte la el.

„Încă mai sunt aici?” am întrebat.

„Sigur că da”, a spus el și, pentru că se afla chiar în dreptul soarelui ce răsărea, un nimb auriu îi învăluia capul, încât ai fi zis că acesta dispăruse de-a binelea. Poate chiar așa se întâmplase. L-am putut vedea iarăși abia după ce am făcut un pas într-o parte.

„În zorii zilei părăseam țărmul Cerului, acolo unde piciorul nu se afundă prea mult în apă, și seara eram la marginea lumii, în vest...”, declama profesorul Deng și, când l-am privit întrebător, a spus: „Tot de Qu Yuan. Timpul duhurilor trece la noi mult mai repede decât cel obișnuit. Dar și la dumneavoastră e la fel, nu-i așa. Este un mare poet, pe care neapărat trebuie să-l studiați într-una din viețile viitoare. În primele versuri ale lungului său poem povestește că se trage din zei, iar la sfârșit spune că pleacă din această lume coruptă pentru a căuta apropierea morților sacri.”

„Nu știu exact unde-i partea aceea a țărmului Cerului, unde piciorul nu se afundă prea mult în apă”, spuse Dekobra, „dar mi s-a întâmplat adesea să ajung seara foarte departe în vest, deși dimineața mă sculasem în est.”

„Dacă nu știi încotro mergi, nu prea mai contează cu ce viteză o faci”, mormăi Harris.

Nimeni nu-i răspunse, de parcă vorbele lui ar fi încălcat un tabu. Ridică din umeri și sorbi o înghițitură dintr-o sticluță argintie pe care o purta cu el în buzunarul pantalonilor.

„Nu mai suport lumina zilei”, spuse el și apoi dispăru. M-am dus în partea din spate a punții. Dâra despicată ce rămânea în urma noastră ajungea până la orizont. Îmi plăcea să stau chiar pe mijloc, dezmierdat de îmbrățișarea curburii metalice a balustradei. Culoarea dârei amesteca nuanțe de aur și sânge.

„Nu mai suport lumina zilei.” Știam că dacă mi-aș fi întors privirea, ceilalți mi-ar fi apărut asemeni unei pleiade sfărâmate, și asta doar pentru că plecasem eu dintre ei. Trebuia să rămân acolo, singur, doar cu gândurile mele. Erau cuvintele spuse de ea la sfârșitul penultimei zile a carierei mele de profesor sau – dacă vreți – la începutul ultimei zile. Somnul nu se alcătuise într-o punte pentru a lega cele două zile, poate de aceea am avut senzația că trăiesc atunci cea mai lungă zi a vieții mele. Să pornim de la premisa că în ziua aceea eram fericit. În cazul meu, asta înseamnă întotdeauna și pierdere, deci și melancolie, însă fericirea constituia tonalitatea fundamentală. Nu vrusese niciodată să-mi spună că mă iubește („întreab-o pe maică-ta!”), dar dovedea o nesfârșită ingeniozitate atunci

când era vorba de ore, coduri și locuri pentru întâlnirile noastre. În orice caz, în acele zile puteam suporta chiar și imaginea propriei mele persoane și ceva din asta trebuie să se fi răsfrânt și-n afară. („Pentru cineva atât de urât, arăți încă destul de bine.”) Oricum, pentru că toate elementele vieții mele trebuie să dovedească o coerență, ultima oră de curs pe care aveam să o țin vreodată a avut ca temă dialogul Phaidon de Platon. Voi fi scriind eu ghiduri de trei parale, dar ca profesor eram plin de har. Puteam să-mi îndrum elevii ca pe niște mielușei prin hățișurile spinoase ale sintaxei și gramaticii, mi-era la îndemână să las carul Soarelui să se sfărâme în cădere, încât ai fi zis că a luat foc întreaga clasă, și puteam – ba în acea zi chiar asta făceam – să-l las pe Socrate să moară cu o demnitate pe care nicicând în viața lor scurtă ori lungă nu aveau cum s-o mai uite. După câteva chicoteli neghioabe, stârnite de porecla mea („Nu, domnii mei, nici nu-mi trece prin minte să vă ofer astăzi o asemenea satisfacție”), se făcea liniște. Căci nu-i adevărat ce spuneam adineauri; eu muream cu adevărat. „Atunci când colegul Mussert își susține numărul lui cu Socrate, în ora următoare nu mai auzi nici musca”, spusese cândva Arend Herfst și, de data asta, avusese dreptate. Clasa devenise o închisoare ateniană, îmi strânsesem prietenii în jurul meu, la asfințitul soarelui aveam să beau din cupa cu otravă. Aș fi putut să mă sustrag, aș fi putut să fug, să plec din Atena, dar nu o făcusem. Îmi rămânea, așadar, încă o zi pentru a sta de vorbă cu prietenii – rolul lor revenea elevilor mei –, pentru a-i învăța cum se moare, și n-aveam să fiu singur în clipa morții, urma să mor în mijlocul lor, ca unul care trăise printre oameni. Eu știam – celălalt eu al meu știa – că trebuia să-mi conduc clasa printr-un spațiu al abstracțiilor subtile, să le explic elevilor acea formă de chimie superioară conform căreia omul în pragul morții voia să desprindă sufletul de trup. Aduna dovezi peste dovezi pentru nemurirea sufletului, dar sub toate aceste argumente ingenioase se căsca hăul morții, lipsa sufletului. Acest trup respingător care stătea așezat acolo și vorbea, care uneori mângâia părul de pe ceafa cuiva, care umbla încolo și încoace și gândea și producea sunete, avea să moară curând, avea să fie ars ori înhumat, și ceilalți se uitau la el și ascultau sunetele pe care le scotea pentru a-i consola

și a se consola el însuși. Bineînțeles, le plăcea să creadă că în acest înveliș greoi, necioplit se ascundea o substanță regală, nevăzută și nemuritoare, care, de fapt, nu era o substanță, ceva ce, atunci când acest bizar trup de șaptezeci de ani avea să zacă în cele din urmă întins pe spate, într-o poză grotescă, ar evada din el și, în sfârșit, eliberat de tot ce împiedică gândirea pură, izbăvit de pofte, ar porni-o la drum, ar părăsi lumea și în același timp ar rămâne ori s-ar întoarce – imposibil demers. Că eu însumi nu credeam așa ceva, asta era lipsit de importanță; jucam rolul unuia care crede. În acea după-amiază nu conta la ce mă gândeam eu; era vorba de un bărbat care-și consolează prietenii, în vreme ce el însuși ar trebui să fie cel consolat, și mai era vorba despre posibilitatea de a petrece ultimele ore ale vieții gândind, nu aducând argumente de dragul argumentării, ci mai degrabă lăsând să se confrunte idei, opțiuni, presupuneri, antagonisme, întinzând în acest spațiu arcuri între entități separate, solicitând uluitoarele capacități ale spiritului uman de a-și reflecta propria condiție, de a răsturna opinii, de a țese o plasă de întrebări pe care apoi să o fixeze în nimicul eteric unde certitudinea își poate deveni sieși obiect contestabil. Și iarăși, întocmai ca în episodul cu Phaethon, le-am arătat elevilor mei Pământul de sus și ei, care văzuseră Pământul deja de o sută de ori la televizor, o minge alb-albastră plutind în spațiu, care știau de mult că acest balon sclipitor nu mai era centrul universului, deveniseră acum elevii celuilalt Socrate, ieșeau cu el în zbor din carcera ateniană și vedeau lumea lor, pe-atunci încă păstrătoare a multor taine, „ca o sferă alcătuită din douăsprezece bucăți de piele” – cum spusese adevăratul Socrate –, o lume strălucitoare și colorată din pietre prețioase, față de care cea în care erau sortiți să trăiască experiența cotidianului și din care bătrânul lor prieten urma să dispară câteva ore mai târziu nu era decât o copie jalnică, inconsistentă. Și le-am povestit că în această lume văzută de sus, reală și ireală în același timp, nespus de multe fluvii își poartă apele pe sub pământ spre marele, subpământeanul ocean al lui Tartaros, adânc de ape fără fund, infinită materie, iar eu alergam și săream încolo și încoace în fața clasei, împingeam cu brațele-mi scurte enorme cantități de apă prin sala de clasă, tot astfel precum altădată acel

bărbat căruia eu îi împrumutam cuvintele le făcuse să curgă prin celula închisorii ateniene din care niciodată nu avea să mai iasă. Devenit o imensă stație de pompare, împărțeam apa pe tot pământul. Și le-am povestit – le-a povestit – despre cele patru mari fluvii ale acelui tărâm de jos, despre Okeanos, cel mai mare, care curge în jurul Pământului, despre Acheron, care își caută drum prin deșerturi ucigătoare și se varsă într-un lac unde poposesc sufletele celor răposați, în așteptarea noii lor vieți, despre ținuturi cu foc, mlaștini și stânci și, în repetate rânduri, despre visul oamenilor că pedeapsa și răsplata sunt veșnice, și am văzut bietele suflete acolo, în negură, așteptând – spuneam eu – asemenea unor muncitori dintr-o stație de autobuz, în ceața unei dimineți de iarnă.

Și apoi totul se termină. Mă retrag, lăsând un spațiu imens între mine și primele bănci. Acum voi muri. Mă uit în ochii elevilor mei, cum trebuie să se fi uitat și el în ochii elevilor săi, știu prea bine cine este Simmias și cine Kebes și în tot acest timp Lisa d'India este, bineînțeles, Criton, cel care în adâncul sufletului său nu crede în nemurire. Am vorbit în vânt. Rămân nemișcat în colțul cel mai apropiat de tablă și privesc spre Criton, elevul meu preferat. Palidă, Lisa stă dreaptă în bancă. Spun atunci că un poet ar spune că mă cheamă destinul. Vreau să mă spăl, pentru ca femeile, curând după aceea, să nu mai aibă a se îngriji de mine. Apoi Criton mă întreabă ce-ar mai putea face pentru mine, pentru copiii mei, iar eu spun numai că singurul lucru pe care-l pot face prietenii mei este să-și poarte sieși de grijă, asta-i esențialul, și când Criton mă întreabă, apoi, cum vreau să fiu înmormântat, îl tachinez, spunându-i că mai întâi ar trebui să pună mâna pe mine – și mă gândesc, desigur, la sufletul meu, acest obiect volatil – și îi reproșez că nu vrea să vadă în mine nimic altceva decât un viitor cadavru, că nu crede în călătoria mea nevăzută, în nemurirea mea, ci doar în ceea ce las în urma mea, în trupul pe care-l vede. Atunci merg să mă îmbăiez, rămânând acolo, în colțul clasei, și Criton mă însoțește, păstrându-și locul în bancă, și în acest răstimp văd cum toți mă urmăresc cu privirea și-apoi mă întorc și vorbesc cu cel care vine să-mi spună că a sosit clipa să beau otrava. El, acest om, știe că nu voi începe să urlu și să mă zbat asemeni

celorlalți osândiți cărora trebuie să le întindă cupa fatală. După aceea, Criton vrea ca mai întâi să mănânc ceva, el spune că soarele încă mai luminează munții, n-a asfințit de tot, și în clipa aceea ne uităm toți la munții din curtea școlii și chiar vedem văpaia roșie peste crestele vineții. Dar refuz. Știu că alții așteaptă până în ultima clipă, dar eu nu vreau să aștept. „Nu, Criton, spun eu, ce-aș câștiga dacă aș bea otrava puțin mai târziu, agățându-mă de viață ca un copil smiorcăit?" Și apoi Criton face un semn, omul aduce cupa, îl întreb ce trebuie să fac și el îmi răspunde: „Nimic deosebit, s-o bei și să umbli puțin, apoi vei simți cum picioarele ți se fac ca de plumb și te vei întinde pe jos. Otrava lucrează singură." Și-mi întinde cupa pe care o golesc încet și după ce-am sorbit și ultima picătură din cupa inexistentă și am înapoiat-o nevăzutului slujitor, mă uit în ochii lui Criton, ochii Lisei d'India, și mă opresc, nevrând să transform totul în circ. Nu mă întind pe jos, nu-l las pe slujitor să-mi atingă picioarele pentru a constata dacă mi le mai simt, nu mă mișc din locul unde mă aflu și mor și le citesc elevilor cele din urmă rânduri, în care mă cuprinde un teribil fior și mă apuc să spun ceva despre un cocoș datorat lui Asklepios, și fac asta pentru a da de înțeles că mor în lume, în lumea reală. Apoi, totul s-a sfârșit: ochii au încremenit cu privirea în gol. Criton coboară pleoapele peste ei și îi închide gura. Dar asta lipsește din reprezentația noastră.

Acum vine acel moment delicat, când ei trebuie să iasă din clasă. Nu simt deloc nevoia să vorbească, iar mie mi se întâmplă același lucru. Mă întorc și încep să caut ceva în servietă. Știu că teoriile lui Platon despre trup ca piedică a sufletului au avut în creștinism o rezonanță pe care nu o agreez în nici un chip și mai știu că Socrate este o parte a eternei confuzii din civilizația Occidentului, însă moartea lui mă tulbură întotdeauna, mai ales când îi preiau chiar eu rolul. Când mă întorc din nou spre clasă, o văd aproape goală. Câțiva ochi înroșiți, băieți cu fețele întoarse, vrând parcă să spună că nu se lasă ei impresionați de așa ceva. Pe culoar, hărmălaie, râsete mult prea puternice. Dar Lisa d'India rămăsese și plângea de-adevăratelea.

„Încetează numaidecât!" i-am spus. „Dacă plângi, înseamnă că n-ai priceput nimic."

„Dar nu pentru asta plâng.” Și-a pus cărțile în geantă.

„Atunci pentru ce?” Întrebarea cretină cu numărul 807.

„Pentru tot.”

O icoană zeiască în lacrimi. Neplăcută scenă.

„Totul e o categorie destul de vastă.”

„Fără îndoială.” Apoi, vehement: „Nici măcar dumneavoastră nu credeți o iotă din povestea cu nemurirea sufletului.”

„Nu.”

„Atunci, de ce puneți atâta pasiune în prezentarea ei?”

„Întâmplarea din acea celulă nu a depins de ce-aș fi putut crede eu cândva despre ea.”

„Dar de ce nu credeți?”

„Pentru că el încearcă să aducă patru dovezi diferite. Asta-i întotdeauna un semn al slăbiciunii. Eu am impresia că nici el nu credea, ori, cel puțin, nu credea sincer, însă aici nu despre nemurire e vorba.”

„Dar despre ce?”

„Despre faptul că noi putem cugeta la nemurire. Asta-i foarte bizar.”

„Fără să credem în ea?”

„În ce mă privește pe mine: da. Dar eu nu sunt prea versat în astfel de discuții.”

S-a ridicat în picioare. Era mai înaltă decât mine și, fără să vreau, am făcut un pas înapoi. Apoi, brusc, m-a privit direct în ochi și mi-a spus: „Dacă termin cu Arend Herfst, înseamnă că o veți pierde pe doamna Zeinstra?”

Lovise în plin. Încă nu murisem de-a binelea și trebuia să joc din nou, într-altă piesă. Era greu de crezut că adevăratul Socrate ar fi purtat vreodată o astfel de discuție. Fiecare epocă își are propria ei pedeapsă, iar pentru cea prezentă aceasta este foarte grea.

„Ești de-acord să considerăm că această discuție nici măcar nu a avut loc?” am spus eu într-un târziu. A vrut să-mi replice ceva, însă chiar atunci în clasă a intrat Maria Zeinstra, care, cu iuțeala-i obișnuită, ajunsese deja în mijlocul clasei mai înainte de a fi dat cu ochii de Lisa d’India. O astfel de

scenă nu durează decât o clipă. Pletele roșii care intrau parcă aduse de vânt, cele negre, mânate afară ca de un vifor, o elevă cu o batistă la gură.

„Și totuși, e un copil”, constată, satisfăcută, Maria Zeinstra.

„Nu chiar.”

„Doar n-o să mă înveți tu pe mine.”

Apoi am văzut amândoi cartea lăsată pe bancă de Lisa d’India. Ea o luă și își aruncă o privire în ea.

„Platon. Cu așa ceva nu pot să concurez. Eu, azi, nu am avut să-i ofer altceva decât vase sanguine și artere.”

Când vru să pună cartea la loc, din ea căzu un plic. Se uită la el și apoi îl ținu suspendat în aer.

„Pentru tine.”

„Pentru mine?”

„Dacă te cheamă Herman Mussert, e pentru tine. Pot să o citesc?”

„Mai bine nu.”

„De ce nu?”

„Pentru că în orice caz tu nu ești Herman Mussert.”

Deodată, furia o făcu parcă să turbeze. Am întins mâna după scrisoare, dar ea și-a clătinat capul, în semn de refuz.”

„Poți să alegi”, a spus ea. „Ori o primești, și atunci nu mai mă vezi niciodată, indiferent ce scrie în ea. Ori o fac bucățele aici și acum.”

Ce straniu este spiritul omenesc? Poate produce, simultan, cele mai diverse gânduri. Nici una dintre cărțile pe care le-am citit vreodată nu m-a pregătit pentru așa ceva, îmi ziceam în sinea mea și, în același timp, care va să zică, cu asemenea prostii se ocupă oamenii în viața adevărată, și, pe deasupra, Horațiu a scris poeme sclipitoare despre acest soi de banalități, iar printre toate acestea mă gândeam că nu vreau să o pierd și, iată, îi și spusesem, ei bine, rupe-o, ceea ce ea a și făcut, și pe fluturașii de hârtie am văzut cuvinte fragmentate, litere destrămate învârtejindu-se în cădere, fraze adresate mie care zăceau acum neputincioase pe jos, fără să mai spună ceva.

„Vreau să plec de aici. Mi-am lăsat lucrurile în sala unde învață a V-a B.”

Culoarele erau pustii, pașii noștri răsunau în ritmuri diferite. Pe tabla clasei a V-a B era desenată o schemă bizară, un fel de rețea hidrografică cu aglomerări de insule între cursuri de apă. Am auzit-o cum răsucește cheia în broască. Pe fluviile largi pluteau cercuri mici.

„Ce reprezintă asta?”

„Lichid interstițial, vase capilare, vase limfatice, plasmă sanguină, tot ce-i stabil ori curge înlăuntrul corpului tău, lucruri despre care nu vreau să vorbesc acum.”

Se lipise de spinarea mea, înlănțuindu-mă cu brațele; bărbia ei se sprijinea pe umărul meu stâng, cu coada ochiului puteam deslușI o ceață roșie.

„Să mergem la mine”, i-am spus eu sau poate chiar am implorat-o, căci în momentul acela s-au auzit pași pe culoar. Am rămas nemișcați, fără să ne despărțim. Mă sărutase pe ochelari așa că nu mai vedeam nimic. Am auzit cum cineva a încercat clanța, care, eliberată apoi, a făcut clic, reluându-și poziția inițială. Apoi, din nou pași, până când zgomotul lor s-a pierdut întrutotul.

„După mergem la tine”, a spus ea, „și atunci voi și rămâne la tine.” Așadar, hotărârea era luată. Vom sta de vorbă toată noaptea, ea va lua primul tren și va merge să-i spună lui Herfst că îl părăsește, iar seara se va muta la mine. Nu avea nevoie de opinia mea; ea doar îmi aducea la cunoștință. O zi mai târziu o vedeam stând la fereastra mea, cu ochii pierduți în lumina pală a zorilor de-afară. Am auzit-o spunând:

„Urăsc lumina zilei.”

Și apoi, ca și cum ar fi știut ce zi ne așteaptă, a repetat: „Urăsc lumina zilei.”

Și în continuare? Făcuse duș, strigase că nu vrea cafea, bântuise prin cameră ca vijelia, Liliac se ascunsese sub pături, văzusem pletele roșcate traversând canalul și îndepărtându-se. Am încercat să-mi închipui cum ar fi dacă ar sta mereu la mine, însă n-am reușit. Atunci am încercat să-mi pregătesc prima oră de curs din acea zi, Cicero, *De amicitia,* capitolul XVII, paragraful 104, oră pe care nu aveam să o mai țin vreodată, și nici de asta

nu am fost în stare. Am desprins fraza latină din chingile construcției sale, am împins formele verbale de la sfârșit în față („Domnilor, vă dau totul mură în gură, să nu cumva să vă zdruncin sintaxa limbii materne”), dar nu-mi ieșea nimic, nu mă puteam aduna, eram cu ea în tren, iar după o oră se făcuse timpul să plec și eu. Totul arăta altfel: parapetele podului peste canal, scara din Gara Centrală, pajiștile de-a lungul căii ferate, toate păreau dintr-o dată preocupate doar de sine într-un mod cât se poate de neplăcut, cele mai neînsemnate lucruri aveau să-mi povestească vrute și nevrute, lumea obiectelor mă luase în vizor, eram deci avertizat când am intrat pe ușa cancelariei. Primul pe care l-am văzut a fost Arend Herfst, care mă aștepta. Nu am avut când să mai bat în retragere, că m-am și trezit cu el lângă mine. Duhnea a băutură și nu se bărbierise – asemenea lucruri par a urma, obligatoriu, același model. Următorul pas: ești luat de guler, îmbrâncit, tras de haine, acoperit de înjurii. În clipa asta, de obicei, apare cineva și liniștește spiritele, îi desparte pe rivali și se postează între ei. Dar nu a apărut nimeni.

„Herman Mussert, trebuie să stăm de vorbă. Am să-ți spun o groază de lucruri.”

„Nu acum, mai încolo. Trebuie să merg la oră.”

„Puțin îmi pasă de ora ta. Stai aici!”

E un spectacol destul de rar să vezi un profesor alergând după alt profesor. Cu chiu cu vai am izbutit să ajung la ușa clasei, am încercat să intru cât se poate de demn, însă el m-a tras înapoi afară. M-am smuls din strânsoare și am fugit în curte. Din punct de vedere al regiei, ideea era strălucită, căci acum toată școala putea să vadă de la fereastră cum eram stâlcit în bătaie. A vedea stele verzi – este, cred, expresia consacrată. Ca întotdeauna, puteam și acum să fac o sumedenie de lucruri în același timp: să cad, să mă ridic, să sângerez, să dau și eu câteva lovituri amărâte, să înregistrez zbieretele ce ieșeau din gura căscată a capului de vițel până în clipa în care nici pe acesta nu l-am mai văzut, căci îmi zburaseră ochelarii. Am bâjbâit cu mâinile în jurul meu până când acel obiect familiar mi-a fost vârât între degete.

„Ia-ți ochelarii, stârpitură!”

Când i-am pus iarăși pe nas, totul s-a schimbat. În spatele tuturor ferestrelor vedeam fețele albe ale elevilor, măști exprimând o bucurie secretă. Și chiar aveau ce să vadă: o uriașă tablă de șah din piatră cu cinci figuri, dintre care două stăteau nemișcate fiindcă, în vreme ce directorul venea spre mine, Maria Zeinstra o luase spre Arend Herfst care, la rândul său, se îndrepta spre Lisa d’India. În același moment în care directorul ajunsese la mine, Herfst o îmbrâncise pe Maria Zeinstra atât de violent, încât aceasta căzuse. Înainte ca ea să se ridice din nou în picioare, directorul spusese deja:

„Domnule Mussert, comportamentul dumneavoastră în această școală este total inacceptabil”, dar, în același timp, Herfst o apucase pe Lisa d’India de braț și începuse să o tragă după el.

„Arend!”

Era vocea care nu mai demult decât în dimineața aceleiași zile încă mai susținuse că vrea să se mute la mine. Acum, totul rămăsese neclintit. Am simțit cum cineva mă ridică deasupra acestei scene încremenite: de sus vedeam totul ca și cum n-aș fi fost deloc implicat: bărbatul mai în vârstă, cu fața schimonosită de furie, arătându-l cu degetul pe insul plin de sânge sprijinit de zid, femeia cu păr roșu în mijlocul curții, celălalt bărbat, împleticindu-se, și fata, prinsă de el ca într-o menghină. Și în toiul acestei liniști a răsunat acel cuvânt idiot, porecla hărăzită mie de elevi:

„Socrate.”

Avea un rost acest cuvânt. Se tânguia și nu voia să dispară din curte, ecoul încă nu i se pierduse atunci când cea care îl strigase, pronunțase ori șoptise plecase de mult, târâtă într-o mașină care după vreo câțiva kilometri avea să intre din plin într-un camion. Nu, la înmormântare nu m-am dus, și, bineînțeles, Herfst a scăpat doar cu picioarele rupte. Nu, de la Maria Zeinstra nu am mai primit nici o veste, și, evident, Herfst și cu mine am fost concediați amândoi, iar soții Autumn[14] predau undeva la Austin, în Texas. Nu, eu nu am mai ținut niciodată ore; sigur, am devenit autorul popularelor ghiduri turistice semnate Dr. Strabo, folosite de unii olandezi pentru a se

avânta pe căile pline de primejdii ale străinătății. Mi se întâmplă foarte rar să mai întâlnesc pe vreunul dintre foștii mei elevi. O teribilă maturitate și-a pus pecetea pe chipul lor; nu pronunță niciodată cele două nume suspendate deasupra capetelor lor. Nici eu nu o fac.

Peter Harris a venit lângă mine.

„Credeam că urăști lumina zilei", i-am spus eu. Mirosea a băutură, la fel ca Arend Herfst în dimineața aceea. Necontenit, lumea nu face altceva decât să se autociteze. Dar el, cel puțin, nu m-a lovit. Mi-a întins sticluța, dar am refuzat.

„Ne apropiem de uscat", spuse el.

Am privit spre orizont, însă nu am văzut nimic.

„Nu într-acolo trebuie să privești. Aici, dedesubt." Arătă spre apă. Tot timpul călătoriei fusese cenușie, albastră sau neagră, iar uneori un amestec din toate. Acum era cafenie.

„Nisip din Amazon. Mâl."

„De unde știi?"

„Am mai fost aici. Și pe deasupra, vasul nostru a navigat spre sud-vest. Peste câteva ore vei vedea Belém. Totdeauna mi-a plăcut ideea asta a portughezilor. Pleci din Belém și ajungi în Belém. Îți dă într-un fel senzația eternei reîntoarceri, în care sigur nu crezi."

„Doar la animale." Erau vorbe aruncate la întâmplare.

„De ce?"

„Pentru că revin mereu identice. Ar fi cu neputință să vezi diferența dintre un porumbel din 1253 și unul de-acum. Este același porumbel. Ori sunt veșnici, ori revenirea lor este perpetuă".

Belém. Îmi răsărea în fața ochilor. Praça de Republica scăldată în aburii dogoritori, teatrul Paz. Este un blestem să poți spune că ai fost pretutindeni. Universitatea, grădina zoologică cu anaconde, agutiși și metaniși, catedrală din secolul al XVIII-lea. Totul se poate citi în Ghidul scris de Dr. Strabo. Da, cunoșteam Belém. Bosque și plantele sale tropicale, intrarea paisprezece *centavos*. Târfe indiene. Și muzeul Goeldi. Învață-mă să cunosc lumea. Geamantanul este prietenul meu cel mai bun. Maroniul apei devenea

tot mai intens, tot mai țipător. Mari bucăți de lemn pluteau în derivă, acesta era gâtlejul marelui fluviu, aici un întreg continent își vărsa măruntaiele, acest mâl coborâse din Anzi, străbătând pângărita pădure virgină ce își mai păstra ultimele ei taine, ultimii ei locuitori ascunși, lumea pierdută a umbrelor veșnice, tenebrae. *Procul recedant somnia, et noctium fantasmata.* Ține departe de mine visele rele și nălucirile nopții. Așa se roagă călugării înainte de a se culca. Deasupra apei, ca un văl, părea suspendată o mare de aburi. Numaidecât aveam să zărim cele două maluri despărțite fără speranță, doi amanți sortiți să nu-și împlinească niciodată iubirea. Și ceilalți urcaseră pe punte. Femeia cu băiatul, cei doi bărbați în vârstă pe care i-ai fi putut lua drept gemeni, căpitanul cu luneta, fiecare la locul obișnuit, singur ori în pereche cu altcineva. Tovarășii mei de călătorie. Tumultul valurilor slăbi, suprafața aburindă a apei se transformă într-un talger, pe care vaporul zăcea asemeni unei ofrande. Oare încă înaintam? M-am uitat la ceilalți, la prietenii mei bizari pe care nu eu îi alesesem. Ne eram unul altuia însoțitor, într-un joc al destinului, eram legat de ei, precum și ei de mine. Nu putea să mai dureze mult. „Aur și lemn", l-am auzit spunând pe Harris. Pentru o clipă, fața îi dispăruse sub șuvițele de păr castaniu și am văzut atunci cum bărbatul fără chip continua să vorbească ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Începeam să mă obișnuiesc cu toate acestea, dispariții subite, contururi goale, mâini despre care știai unde sunt fără a le vedea. Aur și lemn, ascultam cu atenție, lumea avea să-mi spună încă o sumedenie de lucruri și, după toate aparențele, deocamdată își vedea nestânjenită de lucru. Aur; această umbră de Harris scrisese odată o carte despre aur, de fapt, despre marele război al aurului dintre Johnson și de Gaulle, trecut sub tăcere, fiindcă războiul din Vietnam acaparase toată atenția, abătând discuția de la acest subiect. Și totuși fusese un război adevărat, fără soldați, dar cu victime. El scrisese despre asta o carte și nimeni nu o citise. Cât despre lemn, acesta-i motivul venirii lui aici. În Amazonia, *the lost world* – oare eu citisem acea carte a lui Conan Doyle în care apărea și un vapor numit Esmeralda navigând în susul Amazonului. Aur și lemn, lucruri despre care știa tot. Aurul va rămâne, lemnul însă nu. „Dacă te întorci aici peste o

sută de ani, vei avea în față un imens deșert, mai rău decât Sahara. Abia atunci va fi cu adevărat sfârșitul lumii, o mlaștină secătuită, o groapă cu nisip împietrit."

El continua să vorbească, însă eu devenisem fără îndoială un mare maestru al levitației, căci vaporul înainta acum dedesubtul meu – o luntre firavă pe întinsul uriaș al apei. Descria în urma sa un V simplu, o pană ce devenea din ce în ce mai lată. O pagină cu o singură literă care încă de la începutul călătoriei voise să-mi spună ceva. Însă ce? Vedeam malurile îndepărtate ca pe două uriașe brațe care poate aveau să se strângă în jurul vaporului pentru a ne păstra astfel în veșnicie, mă vedeam pe mine, vedeam restrânsa constelație a tovarășilor mei de drum, trei perechi de astre gemene, o stea solitară, vedeam cum femeia se desprinde de băiat, îndepărtându-se de ceilalți pe o traiectorie proprie, dar mai vedeam de asemeni cum ea îi antrena și pe ceilalți pe urmele ei, de parcă ar fi fost vorba de o lege a naturii, cum cei doi bărbați în vârstă o însoțeau aproape dansând, cum căpitanul își coborî luneta de la ochi, plecând și el, cum Harris se îndepărta de mine, cum acolo, sus, eul meu despărțit de mine se alătura încet, șovăitor acelei procesiuni, în vreme ce eu aici, ca un balon, urcam tot mai sus și vedeam cum fluviul se micșora tot mai mult, iar uscatul apărea tot mai vast, pământ verde, primejdios, scăldat în sudori, învăluit în aburii propriei zăpușeli, în care se amesteca și întunericul serii tropicale coborâte pe neașteptate. Vedeam luminile din Belém la fel cum văzuse Voyager Pământul printre celelalte pete și puncte luminoase ale sistemului nostru solar. Acum ajunsesem mai sus decât se închipuise vreodată Socrate, el care încă mai credea că dacă te ridicai îndeajuns deasupra pământului puteai zări paradisul. Eram mai sus decât Armstrong, profanatorul Lunii, trebuia să scap de acest frig sideral, trebuia să-mi reiau locul, să reintru în straniul meu trup. Am intrat ultimul în salon. Alonso Carnero era așezat la picioarele femeii. Ceva din dispunerea în spațiu a celor prezenți lăsa să se creadă că el avea să stea în centrul atenției. Cei doi bărbați în vârstă îl priveau cu un aer de complezență – da, acesta-i cuvântul. Corpurile noastre, ale tuturor, păreau că se îndoiesc permanent în privința dorinței de a fi sau

nu reale; rareori am văzut un grup de oameni atât de incompleți: când și când dispăreau genunchi întregi, fragmente de umeri ori picioare, însă ochii noștri nu vedeau într-asta nici cea mai neînsemnată piedică, completau locurile goale atunci când erau prea evidente, căutau adăpost în privirea celorlalți, ca și cum astfel dispariția generală ar fi putut fi relegată. Doar ea rămânea neschimbată; băiatul o privea și nu încetă să o privească nici atunci când începu să vorbească. Fără îndoială, ea îi făcuse vreun semn că trebuie să înceapă.

Să înceapă? Nu acesta este cuvântul potrivit, și acum tocmai găsirea cuvintelor potrivite este esențială, știi asta mai bine ca mine. El nu începea, el termina. Cum se exprimă așa ceva? Povestea lui avea început și sfârșit, dar în același timp era finalul unei istorisiri din care știam deja părți întregi: că bunica lui fusese împușcată de fasciști la Burgos, împreună cu alte femei din sat, și că bunicul celui mai bun prieten al său făcuse parte din plutonul de execuție și toți din sat știau asta și mai știau că în ultima clipă a vieții lor femeile își ridicaseră poalele fustelor, jignind de moarte mândria soldaților care tocmai urmau să tragă; că de aceea părinții nu-i îngăduiau să-și vadă prietenul, pentru că acolo, unde trăia el, aceste lucruri n-au fost uitate niciodată, așa încât el și prietenul lui, pe care îl chema Manolo, se întâlneau după căderea întunericului, și se întâlniseră și în seara aceea despre care avea să ne vorbească, ne vorbea deja, ca într-o litanie, un lung flux de cuvinte, spunând cum el îl provoca mereu pe Manolo și Manolo pe el și cum întindeau ei din ce în ce mai mult coarda și se culcaseră deseori pe șinele de cale ferată atunci când se apropia expresul de noapte Burgos-Madrid și în joaca asta trebuia să se dovedească cine avea curajul să rămână mai mult timp culcat. Liniștea din salon era deplină; l-am văzut toți pe băiat ridicându-se, asemeni lui Isus în templu, știam ce urma să se întâmple și nu voiam să auzim, ne uitam unii la alții pentru că imaginea pe care ne-o oferea devenise aproape insuportabilă. Privirea lui nu mai căuta spre noi, nu o vedea decât pe ea, atunci am remarcat un amănunt care avea să mă frapeze și în timpul istorisirilor următoare: povestitorul descoperea în ea ceva infinit de familiar, ca și cum ea nu ar fi fost cine era, ci o ființă de mult

cunoscută, astfel încât povestea lui nu se adresa acelei străine, ci unei persoane pe care numai el o vedea. De fapt, noi nu vedeam pe nimeni, însă povestitorul vedea pe cineva care-i îngăduia să prindă cel mai bine în cuvinte acea realitate interioară a istorisirii lui. Am auzit cum se stinge zgomotul vaporului și afară, în locul întinderii vaste a fluviului nocturn, nu era altceva decât pământ, un șes arid. Ei plecaseră să se culce, el văzuse Ursa Mare în care țintise odinioară cu praștia și crezuse că Ursa privea spre el, urmărind acea scenă. La început schimbaseră câteva vorbe între ei, fiecare susținând că nu se va ridica primul, însă de data asta știuse sigur că, în ce-l privea, avea să-și țină cu adevărat promisiunea, și apoi se făcuse liniște, doar foșnet de iarbă uscată, din când în când vreo mașină, nimic altceva. Și-apoi, de foarte departe, se apropiase zgomotul, ai fi zis că-i un cântec, din șinele dure de fier îți pătrundea numaidecât în craniu, îl mai simțea și acum. I se umpluseră ochii de lacrimi și i se făcuse rușine, dar în același timp trăise o senzație admirabilă, pentru că acum lucrurile aveau să-și urmeze cursul lor, zbârnâitul groaznic, din ce în ce mai sonor, liniștea însoțindu-i apropierea, stelele deasupra podișului, lacrimile în care punctele luminoase se transformau în pete umede, tremurătoare. Stăteam nemișcați, știu că nu mai aveam curaj să-l privesc, căci în vocea lui zbârnâitul devenise țipăt, lumea toată era un vaier, o scenă de nedescris, și în timp ce rostea aceste cuvinte își puse mâinile la urechi și, în ciuda a ceea ce pentru el trebuie să fi fost un uragan de zgomote, furios și mistuitor, vocea sa continuă să șoptească abia perceptibil, ne povesti cum îl văzuse pe Manolo sărind în ultima clipă din fața acelei imense forme care, neagră și grea, se năpustea spre el, Alonso, și, cu brațele larg desfăcute, vrând parcă să demonstreze cum poate fi sfâșiat un trup, stătea în mijlocul salonului și privea în jurul lui fără să vadă pe nici unul din noi, iar noi priveam nemișcați cum ea se ridică în picioare și, cu un gest infinit de duios, îl conduce afară.

Am mai rămas o vreme pe locurile noastre, apoi am urcat pe punte. Nimeni nu vorbea. Eram la babord și scrutam malul sudic, dinspre care zgomote îndepărtate răzbăteau până la noi. Nu vedeam nimic în afară de

reflexul luminilor noastre în luciul apei. Așa, deci. Lumea avea să continue a-și trimite pe scenă simulacrele sale de zi și de noapte, ca și cum ar fi vrut să ne amintească ceva, și noi, deja în altă parte, aveam să privim la acest spectacol. Cunoșteam țara acum ascunsă vederii, știam ce se întâmpla acolo, pe acele maluri îndepărtate. Urma să trecem prin strâmtoarea Obidos, un labirint de ape galbene și mâloase, foarte aproape de copacii marii păduri, în Furo Grande crengile aveau să atingă vaporul, știam asta, mai trecusem pe aici. Firește că mai trecusem. Copii indieni fără haine pe ei pe punți de scânduri, colibe pe stâlpi înfipți în apă, trunchiuri de copac scobite, cu vâslași ca niște hieroglife, țipete și orăcăieli ale marilor turme de maimuțe cocoțate în vârful copacilor la căderea serii. Din nou, încă o seară. Uneori o furtună electrică scrisă pe bolta neagră a cerului, cuvinte mânioase, scăpărătoare, indescifrabile, insesizabile. Și apoi, după strâmtoare, munții ca niște mese stranii, Santarém, la jumătatea drumului spre Manaos cu opera lui caraghioasă, apa verde a lui Tapajós, amestecându-se cu mâlul auriu și celălalt verde, cu mult mai strident, și roșu și galben al papagalilor țipători, lepidoptere asemenea unor multicolore eșarfe suspendate și seara fluturii nopții catifelați, cât palma de mari, arși de căldura luminilor de bord. Așa avea să continue călătoria noastră, un chin, o povară, iar noi ne aflam pe un limb. În fiecare seară – dacă se poate spune așa – câte unul din noi urma să-și spună povestea, pe care aveam să o cunosc, deși la fel de bine putea să-mi și scape, și fiecare dintre aceste povești ar fi sfârșitul unei alte povești mai bogate. Singura problemă era că ceilalți păreau a ști cu mult mai bine ca mine ce trebuiau să spună. Sigur, acuma știu, dar atunci încă nu știam. Un povestitor neînstare să spună sfârșitul istoriei sale este un povestitor de trei parale, doar știi asta. Nici unul nu era stăpânit de frică. Era un moment depășit. Eu însumi simțeam o euforie pe care nu mi-o puteam explica.

Fluviul se îngusta, dar încă mai păstra lățimea unui lac. Lângă Manaos am traversat linia ce desparte Amazonul de Rio Negro, acea apă neagră brăzdată pe mijloc de un șuvoi cafeniu, două culori care acolo nu se amestecă, apa neagră a morților, lucioasă ca onixul, cea cafenie, vâscoasă și

tăbăcită, povestind despre depărtări, despre pădurea virgină. Nu știam când avea să-mi vină și mie rândul. Deocamdată puteam să-i ascult și să-i privesc pe ceilalți, să le citesc întâmplările vieții, ca și cum cineva le-ar fi născocit anume pentru mine. Preotul asculta povestea lui Harris, de parcă ar fi stat iarăși în scaunul de spovedanie, iar lui Harris nu i-a mai fost dat să asculte povestea părintelui Fermi, căci între timp dispăruse. El a vorbit al doilea și l-am ascultat cum aveam să-i ascultăm și pe ceilalți, era o ceremonie de despărțire, celebrarea hazardului care fixase timpul, locul și numele vieților noastre. Și eram plini de curtoazie, muream odată cu ceilalți, ne ajutam să prelungim acea secundă ultimă până la capătul fiecărei povești, mai aveam încă de lucru, mai trebuia încă să reflectăm și se părea că aveam mai mult timp decât am fi putut folosi. Harris fusese înjunghiat într-un bar din Guyana și, cât au durat acele nesfârșite clipe în care lama argintie, scăpărătoare se înfigea în el, avusese timp să se îmbarce în Lisabona și să călătorească împreună cu noi și acea lovitură ucigătoare tot nu își atinsese ținta. O poveste cu o negresă într-un bordel sordid al unui cartier mărginaș din Georgetown, de la o mie de kilometri văzuse cum apare cuțitul gelos, o viață întreagă reușise să cuprindă în acea așteptare; ce-l frapa era cât de logic – acesta era cuvântul întrebuințat de el – decursese această viață. Treisprezece minute – desigur, căpitanul Dekobra își amintea exact – trecuseră între momentul căderii primului dintre cele patru motoare și momentul când el atinsese suprafața mării. *Sound of impact.* Povesti cum din cer apăruse un nor care lui, fiindcă avea soarele în spate, îi apăruse atunci când se apropiase mai mult ca un uriaș de argint gata să acopere toată întinderea cerului, în acea clipă nu s-a gândit la sutele de pelerini pe care, cu o cursă charter, îi aducea înapoi de la Mekka, ci la soția sa, aflată în Paris, și la prietena din Djakarta, și, de fapt, mai ales la două lucruri neînsemnate care acolo, jos, undeva pe pământ, erau puse în două congelatoare distincte. Între timp, lucrurile își urmaseră cursul, din nou radarul nu funcționase corect, el însuși nu pricepuse imediat că era vorba de un nor de cenușă dintr-un vulcan scuipat de Krakatau, dedesubtul lui, auzise cum motoarele de sub el amuțesc pe rând, temperatura coborâse de la 350

de grade la aproape de 0, fiindcă nu mai avea loc nici un fel de combustie; firește, se alarmase, încercase să repună motoarele în funcțiune cu ajutorul aprinderii de rezervă, dar în zadar, propulsia era inexistentă, și deodată revenise parcă la comenzile primului său planor, cu mult în urmă, numai că acesta era cel mai mare planor din toate timpurile, un vuiet ca dintr-altă lume le însoțise căderea în gol, auzise țipete în spate, conectase bateria de rezervă, lansase semnalul de alarmă, și în toiul acestei încordări o liniște incredibilă îl învăluise, era ca și cum ar fi durat un an, de-ajuns cât să-și scrie memoriile – războiul, luptele aeriene, bombardamentele, cele două femei din viața lui pentru care, la fiecare plecare, pregătea mâncăruri rafinate pe care apoi le congela pentru ca ele să le poată savura când el avea să se afle la celălalt capăt al lumii, poate că era ridicol și pueril, dar asta îl făcuse să simtă întotdeauna o plăcere secretă, cum tot cu plăcere se gândea și că în curând, după ce nu va mai fi, cele două femei, neștiind nimic una de cealaltă, vor mânca din ce le pregătise el, care între timp părăsise lumea, dacă nu era amuzant ce spunea, ne întrebă, și într-adevăr, povestea ne amuzase și am privit în ochii lui albaștri, intransigenți, și tot așa a și plecat, drept, cu mers suplu, ca unul care a sfidat orice frică, a despicat văzduhul cu cel mai mare avion din lume de parcă ar fi fost doar un avionaș de hârtie, a luat mâna pe care i-ai întins-o și l-am văzut dispărând în spatele ușilor cu geam ale salonului.

În acea noapte m-am visat pentru ultima oară în patul meu din Amsterdam, dar acest om culcat, propria mea persoană, începuse să mă plictisească. Sudoarea de pe frunte, fața schimonosită, expresia asta de suferință grea în timp ce eu aici, atât de liniștit, pluteam pe Amazon, ceasul de lângă pat pentru care timpul părea că se oprise în loc, deși eu între timp trecusem prin atâtea și atâtea. Eram de părere că ar face bine să se grăbească, suferința de acolo nu avea nimic de-a face cu sentimentul apoteotic trăit de mine aici. Nu mai eram decât trei și, pentru cineva care a învățat de la antici că poveștile trebuie să aibă un început și un sfârșit, perspectivele începeau să devină sumbre. Nu puteam să mă prăbușesc, nimeni nu încercase să mă înjunghie, singura mea confruntare cu violența

fizică data din ziua în care Arend Herfst mă snopise în bătaie și nici asta nu izbutise să o facă temeinic.

Părintele Fermi nu avea astfel de probleme. Netulburat, el ne povesti despre clipa de extaz când primise încuviințarea abatelui său de a porni în pelerinaj spre Santiago de Compostella. Se lăsase atras de o viziune – pilastrul din nartexul catedralei, unde de secole pelerinii veneau să se sprijine la capătul unei călătorii ce dura uneori luni de zile, astfel încât în locul acela din marmură șlefuită apăruse scobită imaginea unei mâini. Era un tablou mișcător, trebuie să recunosc, el îl pusese cu mult mai bine în valoare decât o făcusem eu în Ghidul turistic al Spaniei de Vest și de Nord, din seria lui Dr. Strabo. Eu doar îl pomenisem, nimic mai mult, însă el transformase totul într-un joc dramatic: cum a fost cu putință, se întreba el, ca o mână pe care o sprijini de marmura unui pilastru să ia cu sine o particulă minusculă, microscopică, invizibilă și cum toate aceste mâini, vreme de atâtea secole, prin simpla repetare a aceluiași gest, modelaseră o mână care tocmai acum se prezenta ca absență. Oare cât ți-ar fi luat să atingi de unul singur o asemenea performanță? Poate vreo două duzini de veacuri. Eu știam despre ce vorbea, căci și eu mă numărasem printre sculptorii aceia, și eu îmi trecusem mâna peste negativul acelei mâini. În privința asta, destinul îmi hărăzise mai mult noroc, căci după ce la capătul a trei luni, de când plecase pe jos din Milano ajunsese în sfârșit la Santiago, dom Fermi făcuse și el ca toată lumea, adică urcase pe colina din marginea orașului (recomandare făcută de Dr. Strabo) pentru a contempla silueta catedralei, desenată la orizont, căzuse în genunchi și se rugase în extaz (mărturisea el stânjenit), coborâse în goană de pe colină și, ajuns la poalele ei, dorise să traverseze șoseaua ca să meargă pe „partea corectă” când, ca un trăsnet, îl izbise o ambulanță. Așa cum își prezentase și rolul de pelerin, un bătrân cu pas legănat, tot astfel se aruncase el grațios sub greutatea ambulanței, agitându-și brațele de parcă o pasăre mare sau poate un înger al groazei, cine mai știe, s-ar fi năpustit peste el. Profesorul Deng sărise să-l prindă, însă el nici măcar nu băgase de seamă, nu mai avea ochi decât pentru tine. Cu ce l-ai amăgit? Nici unul dintre noi nu va ști vreodată ce

vede celălalt atunci când îți spune ție povestea lui, însă orice chip ai avea, dacă ți-l putem recunoaște ori nu, dacă îl așteptăm ori ne ia prin surprindere, nu încape îndoială, acesta este un chip al împlinirii. Sunt curios.

Acum nu a mai rămas decât Deng. Are întâietate. Vaporul pare că se târăște, că nu mai vrea să-și continue drumul. Știu că de jur-împrejur, cufundată în noapte, se întinde pădurea virgină; când trecem pe lângă vreo așezare simt în nări miros de pești uscați și fructe putrezite. Uneori aud deasupra apei și voci de copii, uneori pe lângă noi trece o șalupă cu indieni și atunci suspinul motorului Diesel mai îmi stăruie o vreme în auz. Coari, Fefé, lumea încă mai are nume.

Voi veți fi și ajuns acolo atunci când voi intra și eu. Va trebui să-ți spun doar ție povestea mea. Porți masca Persephonei (părintele Fermi: „Dar dumneavoastră, cunoscător al antichității clasice, știți doar că moartea este femeie!”), însă profesorul Deng vede altceva, poate sunt lucruri ce-i amintesc de poetul pentru care făcuse o pasiune de-o viață, așa cum mi se întâmplase și mie cu Ovidiu, și deodată, în inflexiunile vocii sale de om bătrân, ne face să auzim mulțimea ce-l huiduie, propriii săi studenți în zilele Revoluției Culturale: fusese silit să stea pe o estradă și acolo îl scuipaseră și loviseră fiindcă trădase revoluția și își mânjise reputația studiind creațiile decadente și feudale ale clasei de exploatatori și fiindcă preamărise o castă disprețuitoare de popor și cercetase forme de expresie ale superstiției și derizorii sentimente personale dintr-o epocă detestabilă. Avusese noroc, scăpase cu viață, exilat într-un colț uitat de provincie unde continuase să viețuiască până la următoarele schimbări, dar ceva se frânsese în el, se simțea asemeni lui Qu Yuan captiv al unui timp bolnav în care nu voia să trăiască și, după ce văzuse că roata schimbării se mai învârtise o dată, se hotărâse să întoarcă lumii spatele și să pornească la drum. Cita din poetul lui: „M-au hulit dimineața și seara m-au alungat”. Fără alt bagaj în afara acelui poem, își urmase calea până când în față îi apăruse un fluviu și astfel își lăsase viața în urmă, ca pe un lucru uitat pe mal. Apa îi îmbibase hainele și el se lăsase purtat ca o plută, așteptând vântul să se întețească pentru a-și începe călătoria cea mare. În jurul său auzea apa vorbindu-i cu mii de voci

suave și cristaline. Și-a îndreptat brațul spre tine, aproape că nu-i mai puteai distinge trupul, de parcă ar fi fost făcut dintr-o materie diafană, un voal din vechimi, iar tu făcuseși același gest și erai din nou în picioare. În oglinda din capătul salonului mă vedeam singur, așezat în fotoliul meu, și gândul îmi era la omul din Amsterdam, ținând în mână fotografia, și la visul lui în care eu mă gândeam la el. În drum spre ieșire, trecând pe lângă acest Socrate, m-am uitat în ochii nevăzători de sub sprâncenele groase, la capul meditativ al acelui om de Neanderthal care se gândea la mine, acolo, în Amsterdam. Vaporul aproape că nu mai lăsa nici o urmă, apa era așa de liniștită și neagră, încât puteam să văd în oglinda ei sclipiri de șerpi și scorpioni, de zei și eroi. Mi-ar fi plăcut și mie să mă strecor înăuntru ca profesorul Deng, îi citisem pe chip voluptatea despărțirii. Dinspre maluri răzbătea orăcăitul grav al broaștelor. Nu știu cât am stat acolo; soarele la răsărit mai scăldă o dată pădurea virgină într-o cumplită pară de foc, încă o dată fulgerul zilei mai trecu peste fluviu, apoi întunericul se așternu peste toate, copaci și păsări, învăluindu-le. Plecând să se culce, omul din Amsterdam nu știuse ce călătorie avea să facă. De îndată ce voi fi terminat să-ți spun povestea, cineva îl va găsi, vor veni oameni să-i pună pe catafalc trupul îndesat și să-l incinereze la Driehuis-Westerveld, insuportabila mea familie va arunca traducerea din Ovidiu sau, Dumnezeu știe, poate chiar o va arde, ghidurile turistice ale lui Dr. Strabo vor continua să apară poate încă vreo zece ani până când se va fi găsit alt nebun, un fost elev va citi în ziar anunțul morții lui Herman Mussert și va spune: „Ia te uită, Socrate a murit”, și în vremea asta voi începe să mă transform, nu sufletul meu va pleca în călătorie, cum crezuse adevăratul Socrate, ci trupul meu va începe să rătăcească veșnic, nu va mai putea fi urnit din univers, va fi părtaș al celor mai fantastice metamorfoze și mie nu-mi va mai povesti nimic, căci mă va fi uitat de mult. Odată țărâna din care era făcut adăpostise un suflet ce îmi semăna, acum țărâna mea avea îndatoriri noi. Și eu? Trebuia să mă întorc, să mă desprind de balustradă, să mă desprind de toate și să te privesc. Tu îmi făceai semn, nu era greu să te urmez. Mă învățaseși ceva despre cele ce nu pot fi măsurate, aflasem că până și cea mai neînsemnată

fărâmă de timp putea să ascundă un spațiu imens al amintirii și, îngăduindu-mă neînsemnat și întâmplător cum eram, mă făcuseși să înțeleg cât eram eu de mare. Nu trebuie să-mi mai faci semne. Vin. Nici unul dintre ceilalți nu-mi va asculta povestea, nimeni nu va vedea femeia care stă și mă așteaptă, chipul celui mai drag Criton al meu, al tinerei fete care-mi fusese elevă, atât de tânără încât puteai vorbi cu ea despre nemurire. Și atunci i-am povestit ei, atunci ți-am povestit ție

URMĂTOAREA POVESTE

Es Consell, Saint Lluis, 2 octombrie 1990

13 Saturnos, cel ce fusese trimis în tenebrosul Tartaros (lat.).

14 Autumn este echivalentul englez al cuvântului neerlandez *herfst* (toamnă).